

КИСІЛЬОВ

Прибутковість колгоспів та індивідуальних господарств на Одещині

„Ленінізм учить, що переконати селян у перевазі колективного господарства можна лише тоді, коли їм покажуть і доведуть на ділі, на досвіді, що колгосп кращий за індивідуальне господарство, що він вишідніший за індивідуальне господарство, що колгосп дає вихід селянинові-біднякові та середнякові із злиднів з нужди. Ленінізм учить, що без цих умов колгоспи не можуть бути сталі. Ленінізм учить, що всяка спроба нав'язати силою колгоспне господарство, всяка спроба насадити колгосп примусом може дати лише негативні наслідки, може тільки відштовхнути селян від колгоспного руху“ (Сталін).

За два з половиною роки між XV та XVI партз'їздами ми маємо в нашому Радянському Союзі величезні досягнення в сільському господарстві.

Ці досягнення полягають у чималому поглибленні соціалістичної та технічної перебудови сільського господарства нашої країни. Що було в Радянському Союзі навесні 1928 року? Лише 2-3% колективізованих селянських господарств. А що ми маємо на I-V-1930 року?

Ми маємо, безумовно, величезне досягнення. У нас в основних зернових районах, що являють собою продуцентів товарового хліба, на I-V-1930 року вже було колективізовано 40-50% селянських індивідуальних бідняцько-середняцьких господарств.

Це так із дворами. Коли ж подивимось, яку земельну площу посідали колгоспи на весні 1929 року і яку на I-V-1930 року, ми теж будемо мати величезні своїм значенням числа. Так, навесні 1928 року було колективізованих лише 1,5 мільйонів гектарів, а вже на I-V-1930 року ця площа дорівнювала 30 35 міл. гектарів.

Питома вага колективізованих селянських господарств на Україні зросла з 5% на I-X-1928 до 35% на цей момент при усуспільненні 47% усієї с.-г. площі України, а в найважливішому зерновому районі — в Степу — цей відсоток доходить 47,2% колективізованих господарств і 60% земельної площі.

Коли ж ми звернемося до Одещини, то за цей термін ми теж будемо мати величезне зрушення, а саме:

	Колективізовано	
	Господарств	Зем. площі
На весну 1928 року . .	10,6%	11,6%
На I-V-1930 року . .	55%	65%

Звідси видно, що партія цілком правдиво відзначила 1930 рік, як рік великого перелому.

Значна кількість середняків у найголовніших зернових районах уже цілком зрозуміла всі переваги великого усупільненого господарства і добровільно спільно з батраками та бідняками об'єдналася в колгоспи, щоб спільними силами підвищити сільське господарство та свій добробут, щоб спільними силами подолати опір капіталістичних елементів села соціалістичній перебудові та знищити темряву й злидні.

Уже на весні цього року навіть нові колгоспи без значної допомоги міжселищних машино-тракторних станцій, які тільки цього року були організовані, та без особливої високо-технічної бази, лише на ґрунті простого складання селянського реманенту, змогли дати величезне підвищення продукційності праці та змогли значно розширити свої засівні площі, обробивши закинуті землі та цілину, і це тоді, коли ці нові колгоспи не мали достатнього організаційного та господарського досвіду в переведенні колективних форм господарства.

Але це не визначає, що ми повинні хоча б на одну хвилину припинити організацію колгоспів і чекати, поки ми не зможемо під такі майбутні колгоспи підвести високо технічну базу (трактори, складні машини). Це було б цілком неправдиво.

Просте складання селянського знаряддя вже на сьогоднішній день дало такі наслідки, про які й не снилося нашим опортуністам. Краща організація праці, раціональне використання хоч би й обмежених засобів виробництва, краще агро-виробниче обслуговування господарства колгоспу в цілому, розвинення цілої низки високо-продуктивних галузей і т. ін., якраз і дали величезну перевагу нашим колгоспам навіть на сьогоднішній день у порівнянні з індивідуальними господарствами, не чекаючи поки їх механізують.

Рік великого перелому, рік суцільної колективізації на Одещині дав такі економічні наслідки:

1) Засівплощу доведено до нечуваної цифри для округи — 960 тис. га, тоді як до революції наймаксимальніша площа засіву була 710 тис. га (1913 р.), та як до кінця п'ятирічки передбачалося довести засівну площу до 910 тис. га.

Проте, досягнуте поширення засівних площ набуває ще більшої цінності в якісних зрушеннях у самій засівплощі.

1929-30 рік є рік перелому в структурі сільсько-господарських культур — рік зрушення від засіву „споживчих“ культур (зернові культури) до інтенсивних просапних культур, культур промислових, що займають цього року 26,6% всієї засівплощі, або маємо збільшення 146% проти засівної площі цих же культур 1925-26 року.

Усі ці моменти, що характеризують нечуване економічне піднесення сільського господарства округи, є наслідок напруженої роботи партії вкупі з батрацько-бідняцько-середняцькими масами села. Все це, безумовно, наслідок року великого перелому, року суцільної колективізації.

Які ж економічні переваги дав рік великого перелому для всієї бідняцько-середняцької маси, що рушила цього року до колгоспів?

Матеріали посільного бюджетового обслідування колгоспів округи та 100 індивідуальних бідняцько-середняцьких господарств, що їх вміщено в цій книзі, цілком і повнотою стверджують перевагу колективної праці перед індивідуальним господарюванням.

Переважно просте складання селянських засобів виробництва (Держ. МТС зорганізовано лише на весні цього року, і вони мали на весняну засівкампанію лише десятки тракторів, а старі станції — Т.-Шевченківська та кооперативні — Петрівська й Т.-Березанська охоплюють дуже незначну частину округи) призвело до величезних наслідків переваги колективної форми праці.

Наведімо матеріали по всіх районах Одещини:

Назва районів	Кількість трудоднів на 1 їдця.			Припадає умовно чистого прибутку на 1 трудодень			Припадає умовно чистого прибутку на родину в 5 їдців		
	Кол-госп.	Се-редн.	Бід-няк.	Кол-госп.	Се-редн.	Бід-няк.	Кол-госп.	Се-редн.	Бід-няк.
Одеський	60,3	61,6	34,6	3,50	2,69	1,48	1057,20	827,20	255,65
Овідіопільський	49,8	67,2	36,0	3,34	1,04	1,28	833,50	349,70	237,80
Спартаківський	56,0	58,9	56,6	3,59	1,39	1,35	1007,00	409,90	400,65
Ч.-Поветанський	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Фр. Енгельський	43,0	31,0	21,1	4,01	2,21	1,94	859,55	345,40	337,15
Гросулівський	51,1	63,8	96,3	3,36	1,26	0,79	858,15	401,50	380,00
Фрунзівський	48,7	64,4	44,7	3,58	1,65	1,30	873,35	532,00	287,95
Троїцький	30,8	42,2	43,4	4,02	2,00	1,49	619,55	423,00	324,90
Андре-Іванівський	55,8	91,6	—	2,73	1,14	—	763,10	529,85	—
Жовтневий	52,6	49,2	33,2	3,31	1,22	0,86	872,90	301,50	142,85
Цебриківський	50,4	81,2	48,5	3,29	1,15	0,87	829,35	468,85	210,65
Т.-Шевченківський	45,6	93,8	70,2	3,97	1,27	1,02	907,30	599,90	363,05
Благоївський	67,9	71,2	50,6	3,81	1,87	1,24	1294,65	541,80	314,50
Березівський	47,4	63,5	52,0	3,51	0,95	1,07	831,75	295,00	280,75
Комінтернівський	59,6	59,6	46,0	4,10	1,40	1,60	1223,80	420,00	374,00
Т. Березанський	54,7	70,0	54,0	4,56	1,54	1,53	1243,80	537,00	414,35
Всього (пересічно)	50,1	62,2	43,8	3,65	1,39	1,31	916,—	435,—	313,—

Наведені матеріали, що їх узято з самого життя, дають різницю прибутковості колективних господарств і тих бідняцько-середняцьких господарств, які ще не вступили до складу колгоспів.

Отже, ми маємо змогу вже зараз цілком, на підставі, практичного життєвого досвіду показати правоту ленінізму, надалі „показати селянам перевагу колективної громадської товариської обробки землі“ — маємо змогу зараз із досвіду показати, що „колгосп кращий за індивідуальне господарство, що він вигідніший за індивідуальне господарство, що колгосп дійсно дає вихід селянинові-бідняку та середняку із злиднів, з нужди“.

З цієї таблиці видно, що в індивідуальному середняцькому господарстві оплата одного трудодня виходить — 1 крб. 39 коп., а в бідняцькому — 1 крб. 31 коп. пересічної сплати по колгоспах цього району. Отже, нам доводиться констатувати, що в індивідуальних господарствах оплата одного трудодня значно нижча в порівнянні з оплатою в колгоспах. Чим це з'ясовується? — Цілою низкою причин: 1) у колгоспах краща організація праці; 2) колгоспи розвинули цілу низку вигідних галузей сільського господарства, що не мають індивідуальні господарства; 3) у колгоспах, завдяки кращій машинізації та механізації, кількість трудоднів, потрібних для обслуговування господарства в цілому, значно менша проти потрібної кількості для обслуговування в індивідуальних господарствах, а звідси й оплата одного дня вища; 4) у колгоспах краще агротехнічне обслуговування та в зв'язку з цим широке застосування цілого ряду агрикультурних та агротехнічних заходів, які призвели до підвищення врожайності та взагалі до підвищення прибутковості господарства, а звідси й до підвищеної оплати одного трудодня в колгоспі в порівнянні з індивідуальними господарствами і 5) нарешті, у колгоспах значно більше розширена площа в порівнянні з засівною площею в індивідуальних господарствах.

Звідси й величезна різниця в розмірі умовно-чистого прибутку, що припадає в колгоспах Гросулівського району на 1 родину—1243 крб. 80 к.,

на родину середняцького господарства — 537 крб. 00 к., а на родину бідняцького господарства — 414 крб. 35 коп.

Таблиця показує величезну матеріальну перевагу колгоспників перед індивідуальними бідняцькими та середняцькими господарствами, показує також деяку „рябизну“ в розмірах прибутковості самих колгоспів.

Навіть в одному й тому самому районі неоднакові показники, по різних колгоспах є значні коливання. В одних колгоспах більша оплата трудодня, у других менша. В одних колгоспах більший річний трудовий прибуток припадає на одну родину, а в других — менший. У тих колгоспах більше припадає трудоднів на одного їдця та на одного працездатного, а в тих менше.

Такі коливання залежать від цілого ряду причин, які потрібно добре вивчити по кожному колгоспу.

Такими причинами являються:

- 1) Більша чи менша землезабезпеченість колгоспу;
- 2) Напрямок господарства;
- 3) Ступінь механізації та машинізації;
- 4) Господарність чи безгосподарність у самому колгоспі;
- 5) Організація праці та трудова дисципліна.

Візьмемо для аналізу колгоспи Гросулівського району й за цією аналізою простежимо, як напрямок господарства впливає на прибуток колгоспу:

	Пересічно по району	Н а п р я м о к		
		Зерновий	Плодо-овочев.	Скотарський
Кількість трудоднів на 1 працездатного	92,5	91,3	95,5	98,7
Кількість трудоднів на 1 їдця	51,1	52,1	43,3	64,3
Припадає умовно-чистого прибутку на 1 трудодень	3,36	3,13	3,74	4,79
Припадає умовно чистого прибутку на 1 їдця	71,63	03,22	81,89	93,29
Припадає умовно-чистого прибутку на 1 працездатного	311,10	285,73	367,62	475,16
Припадає умовно-чистого прибутку на 1 родину в 5 їдців	858,15	816,10	909,46	1341,45
Припадає огульного прибутку на 1 їдця	267,72	253,40	272,63	496,60
Припадає огульного прибутку на 1 працездатного	465,37	443,66	357,70	765,38

Що нам дає аналіза цієї таблиці?

Поперше, що трудове навантаження на одного працездатного коливається від 91,3 трудодня в колгоспах, де виключно рільництво, до 96,5 трудодня в тих колгоспах, де поруч рільництва розвинута й садогородня галузь, і до 98,7 трудоднів у тих колгоспах, які мають на додаток до рільництва й розвинуте продуктивне скотарство.

Подруге, рівнобіжно з навантаженістю та більшою інтенсифікацією колгоспу, і більший трудовий заробіток припадає на одну родину в колгоспі, а саме — в колгоспах, де виключно рільництво, на родину припадає 816 крб. 10 коп., а в колгоспах, де до зернової галузі є ще й сади з городами — 909 крб. 45 коп., а в колгоспах із розвинутим скотарством ще більше — 1541 крб. 45 коп.; звідси припадає й різний трудовий заробіток на 1 трудодень, а саме: 3 крб. 13 коп., 3 крб. 74 к., і 4 крб. 79 коп., залежно від напрямку господарства в колективі.

Наведемо ще приклад з Фрідріх-Енгельсівського району

	Прерісично по району	Напрямок		
		Зерновий	Плодо- овочев.	Скотар- ський
Кількість трудоднів на I працездатного . . .	83,4	76,5	79,6	140,9
Кількість трудоднів на I їдця	43,0	39,5	40,1	80,0
Припадає умовно-чистого прибутку на I трудодень	4,01	3,52	4,35	4,11
Припадає умовно-чистого прибутку на I їдця	171,81	139,13	174,80	328,45
Припадає умовно-чистого прибутку на I працездатного	334,22	268,96	345,00	579,27
Припадає умовно-чистого прибутку на I родину з 5 їдців	859,05	695,65	874,00	1642,25
Припадає огульного прибутку на I їдця . . .	257,30	216,25	285,00	504,10
Припадає огульного прибутку на I праце- здатного	500,29	419,07	561,30	945,11

Ця таблиця цілком стверджує висновки, зроблені з поперервної таблиці по Гросулівському району.

З наведених прикладів по Гросулівському і Фр.-Енгельсівському району наочно видно, що інтенсивніше й продукційніше господарство дає більшу прибутковість.

Аналіз прибутковості колгоспів Гросулівського та Фрідріх-Енгельсівського районів показує, що колгоспи зернові з плодородним ґрунтом мають прибутковості на двір на 10—25% більше, ніж колгоспи тих самих районів, що мають виключно зернове господарство. Колгоспи, що запровадили в себе в доповнення до зернового господарства ще й продуктивне-товарове скотарство, дають, як видно з таблиці, збільшення прибутковості від 60% (по Гросулівському району) до подвоєння прибутковості (у Фр.-Енгельсівському районі).

Наявність у господарстві інших галузей, крім зернової, значно розв'язує питання з завантаженням вільних селянських робочих рук на місці, подвоюючи потребу в робочих руках у самому колективному господарстві. І ці висновки щодо значної підвищеної прибутковості у колективних господарствах із розвиненими інтенсивними культурами й товаро-продуктивним скотарством, безперечно, будуть ще разочіші в районах яскраво визначеного скотарського та інтенсивного напрямку, оскільки вищезазначені райони—Гросулівський та Фр.-Енгельсівський в умовах Одеської округи вважаються за типово-зернові райони.

З цих прикладів кожний колгосп, колгоспник і господарник взагалі повинен зробити висновок, у якому напрямку розвивати своє господарство; це у великій мірі полегшено в основному розв'язаною цього року зерновою проблемою.

Які основні висновки треба зробити з переведеного Одещиною спільного обслідування колгоспів і 100 індивідуальних господарств.

Перший і основний.—Наслідки першого року суцільної колективізації, року великого перелому, ділом, на досвіді показали правоту ленінської партії, що тільки колективізація дрібно-товарових індивідуальних бідняцько-середняцьких господарств дасть сировину промисловості, тільки вона створить базу для форсованого розвитку промисловості; тільки вона дасть вихід із злиднів та культурної відсталості нашому селянству, тільки вона може підвищити матеріальні умови батрацько-бідняцько-середняцьких мас.

Перший рік суцільної колективізації ділом показав правоту ленінізму, дав уже цього року величезну матеріальну перевагу колгоспника

перед індивідуальним бідняком та середняком. Ленінізм на досвіді, ділом розбив, витиснув куркульське капіталістичне виробництво соціалістичним колгоспним виробництвом.

Ленінізм на досвіді, ділом розбив куркульський рупор правих опортуністів, що не вірили в темпи колективізації та індустріалізації, в темпи матеріально культурного піднесення робітничих і селянських мас.

Другий. Новий рік суцільної колективізації дав величезнішу матеріальну перевагу колгоспникам перед індивідуальними бідняцько-середняцькими господарствами. Наведені вище дані показують прибутковість і оплату праці колгоспника в 2—3, а в деяких випадках (не рідких) і в чотири рази більшу, ніж в індивідуальному господарстві. Це, безперечно, як цілком правильно зауважує т. Григор'єв (див. його статтю в „Комуністі“ з 28-VI 30 р. „Рішуче заходиться коло зміцнення колгоспів“), дає змогу поставити перед колгоспами питання про більше, ніж 10% відрахування в неподільні капітали й цим забезпечити інтереси прискореного розвитку господарства колгоспів, забезпечити „інтереси завтрашнього дня“, і ще більше зміцнити колгоспне господарство.

Третій. Прибутковість господарств у значній мірі залежить від напрямку господарства. Аналіза прибутковості двох районів показує подвоєну прибутковість у господарствах, які залишаючись по суті зерновими, запровадили в себе інтенсивні культури й товарове продуктивне скотарство. Тим то Одеська окрпартконференція й Всеукраїнський партз'їзд прийняли постанову і вказівки в тезах т. Яковлева до XVI партз'їзду форсувати розвиток скотарства.

Розв'язана в основному зернова проблема підводить базу під форсований розвиток скотарства, забезпечуючи ще постачання робітничій масі продуктів скотарства, а промисловості — сировини, збігаючись з інтересами колгоспних мас, що значно поліпшують свій матеріальний стан, розвиваючи скотарство.

Цілком зрозуміло, що матеріали, які здобуто в наслідок бюджетових обслідувань, цілком стверджують правило: де краща праця, де вища продукційність її, де менші видатки, — там більший прибуток колгоспу в цілому, та більший трудовий заробіток, що припадає на 1 трудовень, на 1 друдоодиноцию, на 1 родину. Оце потрібно завжди пам'ятати кожному колгоспникові.

Ці матеріали цілком стверджують і те, що бідняк і середняк мають, працюючи в колгоспі, куди більше, ніж за індивідуального господарювання. Цим матеріалам потрібно надати надзвичайно важливого політичного значення.

Дуже задовільні орієнтовні наслідки господарювання в колгоспі на 1 трудовень, на 1 їдця, на 1 родину повинні цілком переконати всіх колгоспників у величезній перевазі колективного господарювання над індивідуальним.

Але до всіх цих матеріалів та висновків треба обов'язково зробити серйозне застереження, що розмір умовно-чистого прибутку колгоспу, а в зв'язку з цим і вартість однієї трудоодиноци та трудовня залежить не лише від того чи іншого володіння колгоспу достатніми засобами виробництва або розвинених високопродуктивних галузей сільського господарства, але й від того, наскільки господарчо-раціонально й дисципліновано провадиться в колгоспі як адміністративно-господарча робота та видатки правлінням колгоспу, як і річні та інші роботи самою колгоспною масою. Отже, по закінченні господарського року вартість одного трудовня чи трудоодиноци та взагалі трудовий прибуток колгоспу чи окремого колгоспника може бути й вища (за гарної труддисципліни, за високої продукційности праці, за гарного господарювання

взагалі) і нижча (коли колгоспники не підвищують продукційності своєї праці через соціалістичне змагання й ударництво, коли правління колгоспу викаже себе безгосподарним і т. д.). Отже, потрібно оголосити вперту й всебічну війну безгосподарності у колгоспах та відсутності труддисципліни. Отже, потрібно негайно повести широку пояснювальну роботу навколо кожного бюджету колгоспу, щоб кожний колгоспник цілком усвідомив всю відповідальність за наслідки господарського року.

А. РЕЗНИК

Стан житлобудівництва в Києві

Не зважаючи на те, що витрати на житлобудівництво по Києву щороку збільшуються, житлова справа в цьому культурному центрі України досі залишається в кепському стані. Населення м. Києва зростає швидким темпом; вже на 1 Січня 1930 року населення Києва досягло примірно цифри в 578 тис. осіб. Нове житлове будівництво поки значно відстає і в надто малій мірі покриває цей бурхливий зріст населення; через те основний показник стану житлової справи — пересічна норма житлоплощі на одну душу населення — сигналізує по Києву певну небезпеку:

Стан ускладняється ще тим, що специфічність домового фонду м. Києва (великі будинки в центрі міст а й дрібні будинки по околицях) утворює неоднакові житлові умови для різних соціальних груп населення міста. Так в той час коли за переписом 1927 року пересічна норма житлоплощі по місту становила — 7,1 кв. м., окремі групи населення мали значно менші норми; зокрема робітниче населення міста, що посідає площу переважно по околицях, біля своїх підприємств, мало за переписом 1926 року пересічно тільки по 5,5 кв. м. житлоплощі на одну душу. Тимчасом по інших промислових центрах норма житлової площі не тільки вже стабілізувалась, а навіть уже має тенденцію до підвищення (Москва, Харків, Баку та інш.). Зокрема, коли взяти окремі галузі промисловости, то вже ефект житлобудівництва 1928 року був такий, що пересічна норма житлоплощі дала вже деяке підвищення:

Пересічна норма житлоплощі по окремих галузях промисловости (в кв. метр.)

	Наприкінці 1927 р.	Наприкінці 1928 р.
по вугільній промислов.	5,04	5,51
„ метало промисловості	5,46	5,79
„ електротехн.	6,30	6,33
„ лісовій	4,47	5,04
„ хемічній	5,65	5,75
„ текстильній	4,36	4,34
Пересічно по всіх пром.	5,25	5,48

А по Києву, в зв'язку з слабким темпом нового житлобудівництва, норма житлової площі що далі падає.

До цього треба додати, що пересічна норма ще не цілком визначає житлові умови населення міста. Поперше, значна частина населення посідає площу антресолів, підвалів, кухонь тощо, — яку площу визнати за

придатну під житло ніяк не можна. Крім того треба мати на увазі, що чимала частина населення міста посідає площу в дрібних маломісних денаціоналізованих будинках власників, яких у Києві налічується понад 11000 і які більшістю не мають ні водогону, ні каналізації, ні навіть електричного освітлення.

Зокрема, коли ми візьмемо окремо робітниче населення, то воно примірно на 56% посідає площу у власних будинках.

Нарешті треба додати зріст за останні роки по м. Києву кількості шкільних установ і зв'язані з цим величезні потреби в новій площі не тільки для самих ВИШ'ів, але й для великої кількості все нових студентських кадрів (гуртожитків). Усе це висовує житлову справу по м. Києву як одну з найсерйозніших і найгостріших проблем сучасного моменту.

Засобів, або джерел задоволення всіх цих величезних потреб у новій житловій площі у нас два: 1) наявний будинковий фонд, який за кількістю й оцінкою займає третє місце в Союзі, й 2) нове житлове будівництво. *Наявний будинковий фонд* м. Києва характеризується такими цифрами:

Розподіл площі Київського будинкового фонду

Під що збудовано	Площа кв. саж.	0/0 0/0
1. Суто-житлова	790.139	70,3
2. Торгприміщення	42 852	3,8
3. Підсобні кімнати під торгприміщення	14.456	1,3
4. Склади	57.112	5,1
5. Фабрики та заводи	36.946	3,3
6. Майстерні	19.230	1,7
7. Готелі	11.127	1,0
8. Шкільні заклади	48.462	4,3
9. Лікарні	14 652	1,3
10. Контори	8 657	0,8
11. Театри та клуби	9 936	0,9
12. Лазні	3 682	0,3
13. Інші	66 087	5,9
Разом	1.123.338	100

Ця таблиця дає певну фотографію будинкового масиву м. Києва й цілком доводить, що архітектурно-будівельна фізіономія київського будинкового господарства, яке будувалося за старі часи, поступово-десятками та сотнями років, — не відповідає вже сучасним культурно-побутовим та економічним вимогам міста, яке (місто) прийняло, зокрема після Жовтневої революції, зовсім інший темп, інший напрямок свого розвитку. Загальна кількість готелів — близько 200, замість теперішніх 5-6, чи загальна кількість архітектурно-торговельної та складової площі в київському будинковому фонді (всього 546 тисяч кв. метрів) свідчить тільки про те велике значення, яке Київ мав у цій галузі в минулому, коли він являв собою великий торговельний центр майже всієї України. Тепер же, в силу тих соціально-економічних та політичних змін, які відбулися після Жовтневої революції, Київ, як торговельний центр, утратив своє значення, і така велика кількість магазинів видається зайвою. Досить сказати, що пересічно, за даними Комгоспу, в оренді перебуває тільки до 300 тисяч кв. м. (замість наявної архітектурної торговельної та складової площі в 546 тисяч кв. мтр.). Чимала частина

магазинів уже знята з обліку, але ще й тепер в Комгоспі весь час перебуває на обліку до 600 вільних крамниць (і стільки ж примірно складових приміщень) і поступово руйнуються, ніколи не використовуючись. Значна частина цих приміщень, що втратили вже своє торговельне значення й які взагалі не можуть відповідати сучасним умовам і розмірам кооперативних торговельних розподільників, — безперечно можна й треба зняти з обліку й перебудувати під житло.

Та ж таки допіру наведена таблиця показує площу під шкільні заклади, контори, театри та клуби. Тут, навпаки, наявні ресурси площі виявились, як абсолютно недостатні для задоволення всіх збільшених культурно-освітніх потреб населення міста після Жовтневої революції.

На жаль, у загальному балянсові, виявлення зайва площа в київському будинковому фонді (площа магазинів, готелів тощо) не могла покрити всіх нових потреб м. Києва в спеціальній площі, які виникли після Жовтня 1917 року і, в наслідок цього, не вважаючи на наявну житлову кризу, чимала кількість суто житлової площі вийшла з лав. Так, за переписом 1926 року виявлено, що з наявних 790 тис. кв. мтр. суто житлової площі київського будинкового фонду використовується фактично під житло тільки 660.800 кв. саж., себто 130 тисяч або 17% всієї житлової площі, використовується не за прямим призначенням. Це, певна річ, у значній мірі ускладнило житлову кризу.

За останні роки деякі кроки щодо звільнення з-під установ суто житлової площі зроблено: збудовано будинок трестів, закінчується будинок держустанов (Воровського 5) тощо.

Але в цій галузі можуть бути заходи не тільки в напрямку нового будівництва спеціальної площі під установи, але також у напрямку раціональнішого використання наявних ресурсів спеціальної площі. Спеціально зібрані відомості про площу, що її посідають установи м. Києва, показують, поперше, що чималу кількість установ, за характером їх діяльності, можна перевести на двозмінну роботу в одному приміщенні і тим самим звільнити деяку площу для шкільних установ, чи студ. гуртків, а, подруге, що деякі установи можна взагалі ущільнити, бо поруч з установами, де пересічна площа на одного співробітника становить 1,5-2,0 кв. мтр., є установи, де ця фактична норма досягає 15,0 кв. метр. і більше.

У зв'язку з цим виникає питання про утворення в Києві спеціальної комісії з широкими правами, яка повинна в пляновому порядку переглянути всю сітку держустанов, шкільних закладів, лікарень, клубів, дитсадків тощо з метою: 1) перевodu деяких однохарактерних установ на двозмінну роботу в одному приміщенні й 2) з метою ущільнення тих установ, які посідають зайву площу.

Нарешті ця сама комісія повинна врахувати всі прохідні кімнати, які після невеликих витрат (на перегородки) можна використати під житло.

Всі ці заходи стосуються раціонального використання наявних ресурсів житлової площі, де певні заходи можуть дати чималий ефект в одержанні нової житлоплощі.

Але за основне джерело нових ресурсів житлової площі треба, звичайно, визнати — *нове житлове будівництво*.

Проте тут як раз доводиться констатувати, що темп нового житлового будівництва в надто малій мірі покриває той бурхливий зріст населення Києва, який спостерігається починаючи з 1923 року. Коли протиставити зріст населення з новим житловим будівництвом, — то матимемо такі цифри:

Роки	Збільшилось за рік населення		Закінчене за рік нове житлобудівництво	
	Кільк.	% до 1-1-1923 р.	Кв. метр.	% до загального будинк. фонду
На 1-1-1923 року	425.094	—	3.600.000	—
Збільшилось за 1923 р.	16.963	4,0	28	—
" " 1924 "	34.442	8,1	1.195	0,03
" " 1925 "	18.251	4,3	728	0,02
" " 1926 "	19.929	4,7	5.231	0,15
" " 1927 "	22.439	5,3	10.416	0,29
" " 1928 "	20.701	4,8	18.608	0,52
" " 1929 "	20.216	4,8	33.400	0,93
Разом	152.941	36,0	69.606	1,94

Дійсно, треба мати на увазі, що крім чисто нового житлового будівництва, по Києву мало місце й відбудування та капітальне відремонтування зруйнованої житлоплощі. За ці самі роки відбудовано було 69.558 кв. метр. житлоплощі, які по окремих роках, разом з новим будівництвом, розподіляються так:

Роки	Нова збудована площа (кв. метр.)	Відбудована та капітально відремонтована (кв. метр.)	Разом	% до 1923 року	% до попереднього року
1923	28	10.949	10.977	100	—
1924	1.195	7.792	8.987	81,8	81,8
1925	728	28.625	29.353	267,4	326,6
1926	5.231	8.496	13.727	125,0	46,7
1927	10.416	9.073	19.489	177,5	141,9
1928	18.608	4.623	23.231	211,6	119,2
1929	33.400	—	33.400	304,2	143,8
Разом	69.606	69.558	139.164	—	—

З цієї таблиці видно, що поширення житлоплощі щороку збільшується, при чому в міру зменшення добудувань та капітальних відновлень — відповідно збільшується нове будівництво, що є цілком природний процес, хоч, власне кажучи, в Києві ще й тепер є багато зруйнованих й незакінчених будівництвом будівель. Сюди треба додати ще й нежитлове будівництво (ВУАН, Будинок Трестів, Палац Праці тощо), в наслідок якого звільнено відповідну житлову площу. Аж надто орієнтаційно, за тими адресами, що ми маємо, можна вважати, що такої житлової площі було звільнено до 25000 кв. м.

Отже всього поширення житлоплощі з 1923 — 1929 р.р. становить:

1. Нове житлове будівництво 69.606 кв. м.
 2. Добудування та капітальне відновлення 69.558 " "
 3. Звільнено житлоплощі установами 25.000 " "
- Разом 164.164 " "

В якій мірі це житлове будівництво задовольняло потреби населення міста, можна бачити з такого розрахунку:

Населення Києва збільшилось з 1923 року на 152.941 (див. вище таблицю), для якого потрібно було збудувати за санітарною нормою $152941 \times 8,1 = 1.238.822$ кв. метр.

За ці самі роки було знесено багато будинків, за зруйнованістю. Як мінімум візьмемо на фактичний щорічний знос тільки 0,3% житлового фонду, що складає за 7 років:

$$\frac{3.595.132 \times 0,3}{100} \times 7 = 75.495 \text{ кв. мтр.}$$

Нарешті, пожежами за ці роки зруйновано примірно до 20 тисяч кв. метр. житлової площі.

Отже, щоб зберегти тільки норму, треба було за ці роки збудувати:

1. Для задоволення приросту населення	1.238.822	кв. мтр.
2. Для покриття фактичного зносу	75.495	" "
3. Для покриття площі, що згоріла	20.000	" "
Разом	1.334.317	" "
А збудовано було за ці роки	164.164	" "
Себто	12,3%	" "

Інакше кажучи, приріст населення за ці 7 років задовольнявся житлоплощею нормою в 0,4 кв. мтр. на душу.

Темп житлобудівництва по Києву відстає не тільки від його потреб, але й від житлобудівництва інших міст України. В той час коли населення Київщини становить 10,9% всього населення УСРР, житлобудівництво Київщини за 1923—1926 р.р. (за переписом 1926 року) становить тільки 4,4% всього житлобудівництва УСРР. А коли дорівняти нове житлобудівництво по Києву з Харковом, — то матимемо такі цифри:

Нове житлобудівництво по Київу та Харкову
за 1923—1927 рр. (в кв. м.)

Р о к и	Харків	Київ	% будів- ництва Києва до Харківськ.
1923	3.341	28	0,8
1924	21.827	1.195	5,5
1925	55.012	728	1,3
1926	58.950	5.231	8,9
1927	102.725	10.416	10,1
Разом	241.855	17.598	7,3

П'ятирічний плян житлобудівництва по Харкову має за мету довести пересічну норму по місту наприкінці п'ятиріччя до 6,5 кв. м., замість 5,82 кв. м. на 1-І—1928 р. Звідкіля плян житлобудівництва Харкова на найближче п'ятиріччя становить по 1.360.000 кв. м. на рік вартістю до 30 міл. карбов. щороку.

З усіх вищенаведених цифр, можна зробити безспірний висновок, що темп житлобудівництва в Києві досі був надзвичайно кволий, не задовольняє щорічних потреб Києва в новій житлоплощі і що плян житлобудівництва надалі треба скласти в більш поширеному темпі, відповідно до найближчих перспектив розвитку міста.

Але для цього потрібні такі попередні умови:

1) Щоб усі прибутки з київського будинкового фонду оберталися на його амортизацію й цілком включалися до фонду нового житлобудівництва. Цього не було досі. Коли ми візьмемо тільки останні два роки, — то вилучення з прибутків домового господарства на інші потреби, за річними звітами Комгоспу, становили:

Роки	Загальна сума прибутків до нового фонду	Відпущено було з цих прибутків на житло-будівництво	Вилучено було на інші потреби	
			Сума	%
1927-28	4.101.000	1.102.000	2.999.000	75
1928-29	4.143.000	1.043.000	3.100.000	75

В ці лишки від будинкового фонду входять: орендна плата за будинки, прибутки від магазинів, комбудинків тощо. Сюди слід було б додати ще податок з будівель, який на рік (з рентою) становить до одного мільйона карбов. Але навіть і без цього мільйона виходить, що 75% з прибутків домового господарства вилучаються на інші потреби. А це значить, що коли балянсова вартість націоналізованого будинкового фонду становить 439,8 міл. карб. і пересічно 1,25% амортизації його становить 5,5 міл. карб., — Комгосп фактично витрачав з своїх коштів на житлобудівництво тільки мільйон карб. (20%), себто амортизував свій фонд замість 1,25% тільки на 0,25%, в той час коли фактичні лишки з прибутків домового господарства давали можливість амортизувати фонд на 0,94%. Такому проїданню фонду житлового господарства треба безперечно покласти край.

2) Треба піднести прибутки з будинкового фонду. Це можна провадити в трьох напрямках:

а) По лінії квартплати суто житлового фонду. Новий останній квартзакон збільшив прибутки домоуправ, за попередніми підрахунками, на 10-12% і довів пересічну ставку квартплати примірно до 39-40 коп. за 1 кв. метр на місяць. А це значить, що ми можемо вже включити в плян на 1930-31 рік квартплату по орендованих будинках 2-2,2 міл. карб., забезпечивши разом з тим будинки потрібними сумами на ремонти (2,5 міл. карбов.), 5% на культпотреби й залишаючи ще домоуправам 10% на зворотні кошти.

б) По лінії суворого запровадження амортизаційних відрахувань, згідно з останнім декретом по закріплених будинках. Треба переглянути весь список закріплених будинків, деякі з них безперечно доведеться перевести на форму оренди, а цю решту встановити певну законну амортизацію.

в) По лінії нежитлової частини домового фонду. Київський Комгосп, за прикладом інших міст (Харкова, Москви, Ленінграда та інш.), повинен забрати в свою безпосередню експлуатацію (крім магазинів) також всі конторські приміщення й перевести їх на тарифи нежитлових приміщень. По Харкову фонд нежитлових приміщень (магазини, конторські приміщення, майстерні, склади тощо) дає Комгоспові до 8 мільйонів карбов. на рік.

3) Нарешті треба мобілізувати всі інші можливі джерела для потреб нового житлового будівництва, і в першу чергу треба притягти до цієї справи промисловість.

Адже дійсно незрозуміла річ: чому одно комунальне господарство повинно само виносити на собі всі пільги робітникам та службовцям з квартплати, припускаючи тим самим безперервне проїдання свого основного капіталу, і взагалі, чому всі існуючі підприємства повинні бути в кращих умовах, ніж нові фабрики та заводи, що протягом найближчого п'ятиріччя будуватимуться в нашому Союзі. Адже всі підприємства, проектуючи будівлення нових фабрик та заводів, або поширення існуючих, заразом включають в свої пляни також будівлення

і нових будинків для своїх робітників, і комунальне господарство відіграє тут надто малу роль. Тимчасом, існуючі підприємства не тільки не будують нових будинків для своїх робітників, але навіть не приймають ніякої участі в тих великих пільгах, які комунальне господарство надає всім робітникам з низькими ставками зарплати, — коли не рахувати невеликі відсотки Фубру. Адже всі підприємства теж зацікавлені в амортизації нашого житла й поширенні темпу нового житлобудівництва, і через те і їх участь у цьому повинна бути забезпечена.

За союзною п'ятирічкою промисловість за відправним варіантом має витратити на житлобудівництво 1.297 мільйонів карбованців, що становить 37% до всіх витрат по усього народного сектору (в тому числі власні кошти 717 мільйонів і кредити ЦКБанка 580 мільйонів). За п'ятирічкою по УСРР питома вага витрат на житлобудівництво по промисловості становить 50,1%. Київ, не являючись промисловим центром, зосереджує все ж значну кількість підприємств легкої індустрії. Ще на 1 Жовтня 1928 року пролетаріат Києва становив понад 80 тисяч, в тому числі робітники індустрії — 31,8 тисяч, а наприкінці п'ятиріччя питома вага всього робітничого населення становитиме по Києву 38%. Виходячи з цього, участь промисловості в новому житлобудівництві повинно забезпечити, принаймні не менш, ніж у 50% її власних потреб.

З усього вищенаведеного видно, що Київ, мобілізувавши всі свої внутрішні ресурси, може значно збільшити фонди нового житлобудівництва й забезпечити нові кадри робітництва відповідною житлоплощею.

І тут одне з перших питань, що виникає — це те: хто ж повинен бути основним забудівником нової житлової площі. Пункт 4 основної директиви ЦВК і РНК СРСР з 4-1—1928 р. зазначає:

„Визнати за основних забудівників робітничих селищ підприємства промисловості й транспорту та місцеві ради з тим, щоб будівництво по великих містах переводили переважно місцеві ради. Здійснення ж робітничого житлового будівництва на території підприємств промисловості й транспорту, а також будівництво робітничих селищ для промисловості й транспорту в тих районах, де місцеві ради не можуть переводити житлового будівництва через малі свої бюджети, — переводять підприємства промисловості й транспорту“.

Відповідно до цього по всьому СРСР розподіляються фонди нового житлобудівництва, а саме:

Цифри житлобудівництва за 1926-27 і 1927-28 р.р.

	1926-27 р.		1927-28 р.	
	Тис. крб.	%	Тис. крб.	%
Промисловість	118.500	40,7	139.100	35,6
Транспорт	32.600	11,2	42.400	10,9
Виконкоми	98.100	33,7	129.800	33,2
Кооперація	42.000	14,4	79.500	20,3
Разом	291.200	100	390.800	100

Коли взяти окремо Москву, то там муніципальне житлобудівництво становить (в мільйонах карбов.):

Безперечно, що з метою притягнення коштів самого населення, треба всіляко сприяти й житлобудівельній кооперації, але, як видно з наведених таблиць, питома вага виконкомівського будівництва по СРСР досить велика.

	1926 - 27 р.	1927 - 28 р.	1928 - 29 р.
1. Муніцип. житлобудівництво	42,0	43,3	40,0
2. Кооперативне житлобудівництво	37,8	30,9	39,4

По Києву до останніх років безпосередні витрати самого комгоспу на поширення житлоплощі теж були не малі. Комгосп збудував блочні будинки, відбудував цілу низку зруйнованих тощо.

Проте, незалежно від того *хто* будує, загальний облік і планування всього нового будівництва міста повинно бути зосереджено в одному місці. Досі ця справа перебувала в незадовільному стані: нема перспективного пляна житлобудівництва, поточне щорічне житлобудівництво провадиться окремими забудівниками розпорошено, без єдиного пляну й централізованого проектування його, — без централізованого обліку й розподілу самих коштів тощо. Ми навіть часто не знаємо точно, де, хто, що будує, чи збудував, не вважаючи на те, що справою житлобудівництва цікавиться чимала кількість установ: ОВК, Міськрада, Окрплян, Окркомгосп, ОРПС, Окрінж, Житлоспілка, Окрстатбюро, Відділ Праці та інші. Усі ці установи збирають відомості, але ніде нема централізованого налагодженого обліку всього нового житлобудівництва.

Безперечно такий безпляновості треба покласти край. Треба утворити єдиний центр, де мають бути зосереджені всі питання, зв'язані з новим житлобудівництвом. Не може бути ніяких суперечек з приводу того, в якому органі повинно зосереджуватися все планування нового житлового будівництва. Орган комунального господарства, який скупчує в себе все впорядкування міста, його планування та земельні масиви, — повинен бути також центральним штабом і нового житлового будівництва. Там же повинен запроваджуватися й централізований облік усього будівництва. Плянове народне господарство вимагає пляновості по всіх галузях свого розвитку.

Епоха реконструкції наших міст і утворення нових промислових центрів визначила житлову проблему як одну з найґрунтовніших передумов у справі індустріалізації країни. Виконання всього п'ятирічного пляну в неمالій мірі залежить від ґрунтовнішої реконструкції всього нашого житлового господарства. Розгорнутий плян житлового будівництва повинен бути в центрі уваги всіх державних та громадських організацій і всієї суспільности.

Програма великих робіт на аграрному фронті

(До виходу друком „Трудов Первой Всесоюзной Конференции Аграрников - Марксистов“.
Видання Комакадемії. Москва, 1930 року, стор. 467, ціна 2 крб. 10 коп.)

20 — 27 грудня 1929 р. відбулася 1 все-союзна конференція аграрників — Марксистів. Конференція ця відіграла величезну роль, як щодо консолідації сил аграрників-марксистів, так і щодо наближення марксистської аграрної теорії до практики соціалістичного будівництва, до діалектичного взаємопрояснення теорії практикою та практики теорією. Значення цієї конференції тому велике, що поперше це ж була перша всесоюзна конференція аграрників-марксистів, тобто тут *вперше* з'їхалися, щоби обмінятися думками, щоб намацати шляхи спільної роботи, аграрники-марксистів з усіх далеких окраїн нашого Союзу (до речі, — на конференції було 300 делегатів, що представляли всі місцевості нашого Союзу, при чому поруч з робітниками, що, переважно, працюють на теоретичній ділянці аграрного фронту, було забезпечено також і представництво від практичних робітників, що приймають безпосередню участь у соціалістичній перебудові нашого сільського господарства). По-друге, конференція відбувалася в такий час, коли була вже змога підвести підсумки тій жорстокій боротьбі, яку довелося витримати марко-ленінській теорії на аграрному фронті, тій боротьбі, яка закінчилася цілковитою поразкою всіх одверто-буржуазних, дрібно-буржуазних та завульовано буржуазних (троцькізм, правий ухил) теорій, що намагалися зрев'юзувати марксизм-ленізм у аграрні питання, що намагалися збити нашу революційну практику соціалістичної перебудови сільського господарства з правдивого шляху. Потрете, конференція зібралася тоді, коли широкі бідняцько-середняцькі верстви селянства почали робити рішучий поворот до соціалістичних форм господарювання, коли в зв'язку з цим на порядок денний стало питання про ліквідацію глутайні, як класи (в районах суцільної колективізації), а це викликало політичну актуальність конференції, вимагаючи глибокого розв'язання цілого ряду нових аграрних проблем, проблем реконструктивної доби. Почетверте, нарешті, вся робота конференції пройшла під кутом зору єднання теорії і практики, під кутом зору визнання, що наша економічна, зокрема, аграрна теорія відстає від практики соціалістичного будівництва, не встигаючи за цією практикою, та чіткого настановлення на

не-неприпустимість цього явища, настановлення на доконечність діалектичного синтезу теорії і практики. Це настановлення червоною ниткою проходить через всю роботу конференції. Так, тов. Мілютин, відкриваючи конференцію, підкреслив що: „огромная, колоссальная работа по реконструкции всего народного хозяйства, и в особенности сельского, требует тщательной теоретической проработки. Практика, лишенная теоретического обобщения, лишенная научно-исследовательской работы всегда приводит в конечном результате к ошибкам. Узкий практицизм, делячество, несмотря на видимость как будто большой положительности, реальности на самом деле, будучи лишеным углубленного теоретического обобщения, которое только и может дать научное обоснование для перспектив строительства, всегда сбивается с правильной дороги и заводит в тупик, из которого с трудом приходится выбираться.“

Поэтому в настоящий необычайно ответственный период для нас важно углубление теоретической нашей работы и расширение научно-исследовательской работы. Поэтому перед нами стоит сейчас необходимость объединения наших сил, выявления задач для теоретической работы в связи с той практикой социалистического строительства, которую мы проводим“. І далі: „Для этого нам еще в большей степени нужна мобилизация наших сил, усиление наших рядов, так как не подлежит сомнению, что здесь мы имеем массу недостатков и сплось и рядом наша практическая работа по социалистическому строительству идет впереди той теоретической работы, которая должна была бы сопутствовать практике социалистического строительства“. Отже матеріали цієї конференції являють собою дуже важливий історичний документ, а тому їх вихід друком доводиться щиро привітати. Правда, рецензована робота становить лише перший (головний) том „Трудов“, в якому ми знаходимо лише застенографовані матеріали пленарних засідань конференції (секційна робота конференції буде подана, очевидно, в дальших томах); але й цей перший том „Трудов“ дає читачеві повну уяву про хід роботи конференції, про проблеми, що на ній обмірковувалися, та їх розв'язання.

* * *

Переходимо до розбору тих матеріалів пленарних засідань конференції, які вміщені у виданій книжці. 1 том „Трудов“ містить у собі: 1) доповідь тов. Мільотіна „Боротьба на аграрному фронті та реконструкція сільського господарства“ 2) Доповідь тов. Гайстера „Соціальні зрушення в радянському селі“ 3) Дебати на ці доповіді (з заключними словами доповідачів). 4) Резолюції. 5) Відомий виступ тов. Сталіна перед закриттям конференції „До питань аграрної політики в СРСР“ (не рахуючи інших матеріалів меншого значення, як різні заяви до президії конференції, звіт мандатної комісії тощо). Тов. Мільотін свою доповіддю мав на меті: 1) підвести підсумки боротьбі з ворожою ідеологією на аграрному фронті та 2) намітити основні шляхи теоретичної роботи в сучасний період соціалістичної реконструкції. Треба визнати, що з дими завданнями тов. Мільотін справився, особливо з першим (щодо другого завдання, то ці питання були освітлені також і в доповіді тов. Гайстера).

Тов. Мільотін почав свою доповідь з аналізу принципової постанови марксистів у аграрному питанні, що полягає в запереченні „специфічності“ сільського господарства (в її буржуазному та дрібно-буржуазному тлумаченні), яка полягає у визнанні того положення, що сільське господарство підлягає (як частина народного господарства) загальним законам економічного розвитку даної доби. Після цього тов. Мільотін досліджує аграрну програму II Інтернаціонала в особі його соц.-демократичних партій та найвидатніших керівників (Кавтського, Бауера). Тов. Мільотін встановлює явно — ревізіоністський опортуністичний характер цієї програми, що базується на віковичному існуванні капіталізму, що має на меті лише підтримати капіталістичний розвиток сільського господарства. Покінчивши з аграрними теоріями світового меншовизму, тов. Мільотін переходить до аналізу аграрної думки в СРСР, указуючи на той величезний удар, якого завдала подібного роду „теоріями“ у нас в СРСР революційна практика Жовтня. Але підкреслює тов. Мільотін, оскільки в нашому селі можливі дві тенденції розвитку (капіталістична і соціалістична), то це знаходить своє відбиття і в аграрній теорії, де поруч з марксистською аграрною думкою, що доводить безперечну перемогу соціалістичних форм с. г.-ва, животіють ще різні „школи“ та течії, які відбивають у своїх поглядах капіталістичну тенденцію розвитку нашого сільського господарства.

Тов. Мільотін докладно зупиняється на цих течіях, а саме: 1) На одверто буржуазній школі Кондратьєва, Литошенка, Вайнштейна та інш., що обстоює розвиток у нашому селі великого капіталістичного фермерського сільського господарства, що не задоволена нашою аграрною політикою (спрямованою на допомогу бідноті та соціалістичному секторові), що виступає проти п'ятирічки, що хоче

увічнити противенство між промисловістю і сільським господарством (яке властиве капіталістичному суспільству). 2) На дрібно буржуазному неонародницькому напрямкові Чаянова, Челінцева та інш., що хоче довести можливість дальшого розвитку окремого селянського двору, що хоче довести доцільність існування дрібно-селянського господарства та неможливість соціалістичного кооперування (на виробничій основі) його. Тов. Мільотін переконливо доводить, що по суті (оскільки такий шлях розвитку сільського господарства не здійснений і дрібне господарство мусить піти або по капіталістичному, або по соціалістичному шляхові розвитку, а останній шлях, Чаянов та Челінцев категорично заперечують) об'єктивно ця теорія теж (хоча і в прихованій формі) захищає капіталістичний розвиток нашого сільського господарства, а тому і з нею треба рішуче боротися. Тов. Мільотін констатує, що в наслідок наших останніх успіхів в галузі соціалістичної перебудови сільського господарства (колективний сектор набув величезної ваги, тракторизація сільського господарства та інш.) з-під ніг неонародництва вибито ґрунт і неонародництво, як школа розкладається. Але, каже тов. Мільотін, декларативним заявам неонародників не можна вірити, оскільки вони відступаючи від своїх позицій, намагаються залишити за собою лавіжки у формі різних „застережень“, оскільки вони, неспроможні оволодіти марксо-ленінською методологією і намагаються продовжити і надалі своє існування під захистом нових вивісок. 3) На аграрній програмі троцькізму та правого ухилу. Тов. Мільотін встановлює, що троцькізм та правий ухил, не вважаючи на всі розходження, які є поміж ними, мають в основі своєї методології цілий ряд спільних загальних настанов. Довівши це, тов. Мільотін береться до аналізу помилок троцькістів у аграрній питанні, в основі яких лежить механістичне перенесення законів розвитку капіталізму в умови диктатури пролетаріату та нерозуміння важливості змички пролетаріату з середняцтвом. Констатуючи, що троцькізм розбито, доповідач застерігає можливість його дальших рецедивів, яким доведеться не раз давати відсіч. Коли ми пригадаємо останні ліві закрути, ліві прояви правого ухилу, що мали місце в справі колективізації (адміністрування, порушення принципу добровільності), то ми зрозуміємо наскільки мав рацію тов. Мільотін, нібито передбачаючи такі моменти.

Достить уваги уділяє тов. Мільотін аналізу концепцій правого ухилу та зокрема тов. Бухаріна, який переносить положення, що мало місце в перші роки НЕП'у (коли переважала в сільському господарстві не виробника, а обігова кооперація, коли велику роль в економіці сільського господарства відігравало гайтайське господарство) на сільське-господарство за реконструктивної доби, коли ми маємо на селі зовсім інші економічні та соціальні умови. Звідді Бухарінська теорія виростання соціалізму з ринкових відносин (абсурдна, звідди його теорія

„вростання“ глитая в соціалізм), в якій немає а ні грану від марксизму-ленінізму).

Тов. Мілютін гостро критикує всі ці, ворожі для марксизму-ленінізму, течії а аграрним питанні та встановлює, що появи їх не є щось випадкове, що ці всі течії коріняться в тих класових, ворожих нам, угрупованнях села (глитайських) та в тій дрібно-буржуазній стихії, що ще оточує наше соціалістичне будівництво (на селі, особливо). Поки ці всі ворожі угруповання ще існують, поки ще є дрібно-буржуазна стихія, доти є база для ворожої ідеології, яка особливо розквітає в ті переламні моменти, коли у нас виникають певні утруднення, певні тимчасові труднощі. Як каже тов. Мілютін: „Мы реальные политики мы смотрим ясно в глаза действительности, мы говорим, что до тех пор, пока в нашей социальной области имеется база, имеется основа для возникновения буржуазных и мелко-буржуазных теорий, несомненно, что будут вновь возникать рецидивы этих теорий, которые будут получать сокрушительный отпор со стороны марксистско-ленинской теории.“ У другій частині своєї доповіді тов. Мілютін зупинився на тих конкретних завданнях, які стоять перед колективом аграрників-марксистів у зв'язку з соціалістичною реконструкцією нашого сільського господарства, в зв'язку з тим, що соціалістичний сектор починає відігравати величезну роль у нашому сільському господарстві.

Це примушує нас, каже тов. Мілютін, спрямувати свою роботу на вивчення соціалістичних форм сільського господарства та дослідження законів їх розвитку. З огляду на те, що тепер у нашому сільському господарстві відбувається також і величезне технічне зрушення, аграрникам-марксистам треба дослідити вплив техніки на економіку сільського господарства; дослідити взаємовідносини між ними, треба визначити роль та значення механізації та електрофікації в сільському господарстві. На чільне місце повинні висунутися проблеми планування сільського господарства (як у синтетичному, так і в районному розрізах). Глибокому вивченню мусить підлягати проблема організації праці в колгоспах та розподілу наслідків господарювання. Ми повинні з'ясувати ті суспільні взаємини, які повстають у нас у зв'язку з суцільною колективізацією, з'ясувати процес насичення колгоспів соціалістичним змістом, їх переростання у великі підприємства цілком послідовно—соціалістичного типу, зв'язок індустріалізації та колективізації, проблему класової боротьби навколо колгоспів та питання про елементи класової боротьби всередині колгоспів, проблему виживання противенств між містом і селом та цілу низку інших проблем, що пов'язані з соціалістичною реконструкцією сільського господарства. Закінчуючи свою доповідь тов. Мілютін звертає увагу конференції на те, що у нас склалися: „Несомненные ножницы, несомненное отставание нашей теоретической работы от практики социалистического строительства, что теория,

которая призвана не только обосновывать пройденный путь, но и намечать на научной основе пути дальнейшего развития, отстает от практики. Строительство социализма, совершающееся на научной базе путем научных методов, получает гигантское значение, и нужно прямо признать, и подчеркнуть, что в этом отношении работа не удовлетворяет тем колоссальным требованиям которые к нам предъявляет практика социалистического строительства“.

Не менш змістовною, як доповідь тов. Мілютіна, була і доповідь тов. Гайстера (хоч і більш спеціальною) „Соціальні зрушення в радянському селі“. Доповідач почав з поширеного вступу, де він змалював боротьбу соціалізму з капіталізмом у нашій країні на фоні процесу загальної реконструкції, індустріалізації та колективізації. Торкаючися процесів колективізації, доповідач доводить, що вони не з'являються якимись стихійними процесами руху „всього“ селянства до соціалізму, та підкреслює класовий характер цих процесів, як наслідок попереднього розшарування серед селянства. Тов. Гайстер каже, що аж ніяк не можна заперечувати процесу диференціації селянських господарств нашого Союзу, оскільки дрібному виробництву властиво постійно (поки воно існує) та щоденно породжувати з своїх кадр капіталізм, хоча цей процес за умов нашого Союзу відбувається відмінно від капіталістичних країн, оскільки глитайня мусить тут своєрідно пристосовуватися до умов нашої економіки. Тов. Гайстер зупиняється на нерозумінні процесів диференціації селянства троцькістами та правими ухильниками. І для тих і для других село є єдине ціле, що нібито має спільний шлях розвитку. Але в той час як для троцькістів всі селяни є власники та „реакціонери“, для правоухильників все село (без винятків) прямує до соціалізму. І у троцькістів і у правих підхід до проблеми явно недіалектичний, механістичний. Тов. Гайстер аналізує позицію тов. Дубровського в питанні щодо розшарування селянства та кваліфікує цю позицію, як позицію що наближається до настанов правого ухилу.

Після цього тов. Гайстер переходить до аналізу методології, якою користувалися при дослідженні процесу розшарування села ЦСУ (при аналізі хлібо-фуражного балансу) у 1925 р. Комісія Раднаркому в справі тягару оподаткування та тов. Струмлін. Тов. Гайстер доводить, що ці всі методології не відповідали вимогам завдання уловити динаміку економічних процесів у нашому селі. Далі тов. Гайстер обґрунтовує методологію статистичних дослідів, переведених ЦСУ в 1927 році, на підставі яких він і робить свої висновки про процес розшарування селянства. Ці висновки полягають у тому, що в нашій селі (в період перед XV з'їздом партії) зміцнювалася група середняків за рахунок скорочення частини бідняків, які підносилися до середняків, а поруч з тим частина групи бідняків спролетаризувалася та спостерігався зріст глитайської

групи з замочної частини середняцтва. Це становище значно змінюється в періоді після XV з'їзду, періоді, що характеризується початком розгортаного наступу на рештки капіталізму в нашій країні. Успіх кампаній хлібозаготівлі (в наслідок жорстокої боротьби з глитаєм), розгортання будівництва радгоспів та колгоспів та інш., до деякої міри підірвали господарську міць глитаю. Пігома вага глитайських господарств зменшилася. Замість цього піднісся та подужав бідняк. Вже не кажучи, проте, що значна частина бідняцьких господарств стала на шлях колективізації, але й одноосібні бідняцькі господарства збільшують розміри своїх засівних площ, у них також збільшується кількість робочої та продуктивної худоби. Це могло мати місце в наслідок заходів виробничої змички (насіньпозика, кредит, контрактація) з боку держави. Зрозуміло, що в 1928-29 р. глитайське господарство ще незлікувалося. Воно лише пристосовувалося до нових умов, згорало свої наочні експлуаторські ознаки завуальовуючи їх. Так, скорочується кількість робітників-наймитів, найманих глитаєм на певний термін, а натомість збільшується кількість поденних робітників та інш.

Щодо стану середняцької верстви, то тов. Гайстер, аналізуючи цілу низку показників, доводить, що, господарська міць та добробут середняка (всупереч всім твердженням правих про деградацію середняцтва) після XV з'їзду продовжує поліпшуватися, а не погіршуватися. Тов. Гайстер зупиняється на стані колгоспів до кінця 1929 р., їх росту, зростанню врожайності та товаровості, та в кінці своєї доповіді робить характеристику того велетенського, своїм значенням, процесу, який переживає наша країна з кінця 1929 р., коли середняцтво великими масами посунуло до колгоспів. Аналізую проблем, що зв'язані з добою суцільної колективізації (економічне та соціальне значення суцільної колективізації, взаємини між колгоспами та пролетарською державою, псевдо-колгоспи, взаємини всередині колгоспів та інш.) закінчує свою доповідь т. Гайстер.

* * *

Доповіді т. т. Мілютіна та Гайстера були конференцією всебічно обмірковані та розібрані. Досить навести той факт, що по доповіді тов. Мілютіна висловилося 34 тов., а по доповіді тов. Гайстера 14 тов. У своїх виступах т. т. багато чого додали до тверджень, що були висунуті доповідачами. Виступи товаришів аграрників-масистів на конференції являють цінний матеріал, який нам доведеться коротенько проаналізувати, але перед цим ми зупинимось на тих незгодах принципового характеру, що виявилися на конференції. Це стосується виступів, з одного боку, тов. Ларіна, та з другого боку — тов. Дубровського. Навколо цих виступів на конференції зчинилися ціла дискусія. Тов. Ларін, висловлюючись першим промовцем по доповіді тов. Мілютіна, зразу заголосив увагу конференції навколо питань

колгоспівського руху. Але поставив питання зовсім не так, як його слід було поставити. Тов. Ларін у своєму виступі заявив, що колгосп це не соціалістичне підприємство, а приватне (хоча й групового характеру). На його думку, колгосп це є щось подібне до акційного т-ва дрібних власників. Протиставляючи колгосп, як кооперативні підприємства, державним підприємствам, як підприємствам соціалістичного типу, тов. Ларін однією суцільною колективізацією, не як соціалістичне будівництво, а лише підготову до соціалістичного будівництва. За Ларіним колгоспи становитимуться справжніми соціалістичними підприємствами лише постільки, поскільки вони переростатимуть у радгоспи. Тов. Ларін у своїй промові підкреслює можливість серйозних принципових протиріччів між інтересами колгоспів і пролетарської держави (на ґрунті збуту колгоспам своєї продукції та інш.) На думку тов. Ларіна, глитаїв можна буде (хоч і не тепер) пустити у колгоспи, коли вони погодяться на виконання низки умов, що будуть поставлені ним державою. У цих Ларінових твердженнях виступила назовні певна концепція право-ухильницького гатунку. Зрозуміло, що обійти цей момент конференція не могла. З критикою Ларінових тверджень виступало в дебатах багато товаришів (Філіпов, Лозовий, Карпинський, Куванін, Назімов, Матюхін, Пінчук, Булатов, Зелькіна, Ішмаєв, Вермензев, Харченко, Уваров, Павлов, Попов, Уласевич). На критиці Ларіна зупинився також тов. Гайстер у своєму заключному слові та більшу частину свого заключного слова присвятив цьому тов. Мілютіні. Цими виступами було докладно проаналізовано, в чому полягають методологічні та політичні помилки Ларінової концепції та дано їй рішучу відсіч. З цього приводу конференція в резолюції на доповідь тов. Мілютіна чорним по білому зафіксувала в пункті 11, що: „Попытка т. Ларина представить сплошную коллективизацию как организацию крупных кооперативных и частично-хозяйственных предприятий является ревизией ленинского кооперативного плана, выхолащиванием его социалистического содержания“. Велику вагу звернула конференція також і на полеміку з тов. Дубровським, яка мала на меті викрити його опортунізм у цілій низці питань аграрної теорії та практики. Тов. Дубровський розгорнув свою концепцію лише у великому (майже такому, як і сама доповідь) виступі по доповіді т. Гайстера, але конференції довелося зайнятися „дубровщиною“ ще в дебатах по доповіді тов. Мілютіна. Річ у тому, що тов. Дубровський виступив також і по доповіді тов. Мілютіна. В цьому виступі, зупинившись на доконечності активізувати вивчення проблем міжнародного аграрного питання, він, навіть, не закінчив жодним словом про ті суперечки (принципового характеру), які виникли у нього за останні 2 роки з робітниками аграрного Інституту Ком. Академії. Це примусило дальшого промовця тов. Кубаніна загострити увагу конференції на помилках, що були припущені тов. Дубровським у його різних

роботах. Наводячи багато цитат з робіт Дубровського, тов. Кубанін доводив, що т. Дубровський з'являється фальсифікатором поглядів Леніна та Сталіна на процеси класових взаємин та соціалістичної реконструкції сільського господарства, що тов. Дубровський, прикриваючися марксистською фразеологією, фактично проводить ревізію марксизму-ленінізму в аграрній питанні, скочуючися до Бухаринської концепції.

Критику Дубровського, що її розпочав тов. Кубанін, підтримали та розгорнули у виступах по доповіді тов. Мілютіна т. т. Сафаров, Сулковський, Зелькіна, Верменічев. Коротенько зупинився на позиції тов. Дубровського і тов. Гайстера у своїй доповіді. Тов. Дубровському (та йому подібним) конференція присвятила цілий пункт (10) резолюції на доповідь тов. Мілютіна: „Конференція підчеркує також особу актуальність виявлення і розоблачення опортуністических взглядов, прикрывающихся декларированием полного согласия с генеральной линией партии. Конференция аграрников-марксистов отмечает, что подобные взгляды ведут к замалыванию противоречивых тенденций в развитии нашей деревни и являются попытками затушевать классовую борьбу и формы ее проявления (например, Дубровский, скатывающейся к позиции Суханова и проч. мелкобуржуазных теоретиков). Особо вредным является правооportunistическое утверждение, что „индустриализация страны неизбежно обостряет борьбу между пролетариатом (в лице государства) и крестьянством в целом“ и что правый уклон отражает не давление кулака, а лишь „колебания в основной крестьянской и прежде всего середняцкой массе“ (Дубровский). Подобные взгляды выражают трусливый эклектизм некоторых аграрников, характеризующийся боязнью открыто и прямо выступить с ревизией марксо-ленинских взглядов и прикрывающийся своим формальным согласием с партийной линией, на самом же деле извращающий марксистско-ленинское положение“. Своїми виступами на конференції т. т. Ларін та Дубровський відвернули увагу конференції від розв'язання актуальних практичних питань сучасності в бік полеміки з їхніми неправдивими теоріями, але можна вважати, що і ця робота була не зайвою, бо лише перевіривши свої лави, лише перевіривши певну самоочистку поміж себе (а це конференція зробила), аграрники-марксисты матимуть змогу виступати єдиним спільним фронтом проти буржуазної ворожої ідеології та методологічно правдиво розв'язувати питання соціалістичної реконструкції нашого сільського господарства.

* * *

Крім розходжень з т. т. Ларінем та Дубровським, більше принципових розходжень на конференції не було — решта дебатів носила суто-діловий характер. Промовцями

на конференції було піднято так багато різноманітних питань, що в рамках невеличкої статті ми не маємо змоги навіть перерахувати їх.

Наприкінці роботи конференції з великою промовою виступив тов. Сталін. Промова ця („До питань аграрної політики в СРСР“) має величезне історичне та політичне значення, виходячи за межі робіт даної конференції. У цій промові було вперше висунуто гасло ліквідації глїтайні, як класи, в ній було різко підкреслено неприпустимість того розриву, що є в нас між нашими господарчими успіхами та нашою загально-економічною теорією (що стало імпульсом до переключення уваги наших економістів до розробки питань переходною економіки), в ній була дана оцінка новому етапові НЕП'у та інш. Промова ця була зразу видрукована окремим виданням та набула великого поширення, а тому ми на ній багато не зупинятимемося.

Блискуче охарактеризувавши значення революційної теорії, тов. Сталін аналізує вельми поширені в нас теорії правих, що не в рно глумлять шляхи розвитку нашого сільського господарства (як теорію „рівноваги“, теорію „самопливу“ та теорію „стійкості“ дрібного селянського господарства) та щент трощить ці „теорії“. дивуючися, чому наші теоретики — аграрники (віддалившись від життя), не зробили цього своєчасно. Далі тов. Сталін розбирає взаємини між містом і селом та встановлює, що за доби соціалістичної реконструкції ми йдемо до ліквідації протиривств між містом і селом (що не можливо за капіталістичного господарства, одною з невід'ємних ознак якого, ці протиривства являються. Потім тов. Сталін, полемізуючи з тов. Ларінем, відзначає справжню соціалну природу колгоспів, які являються (за умов диктатури пролетаріату) одною з форм соціалістичного господарства. Нарешті, охарактеризувавши суть політики ліквідації глїтайні, як класи (на базі суцільної колективізації) та її різницю від попередньої політики обмеження експлуаторських тенденцій глїтайні, тов. Сталін робить свої висновки про шляхи дальшої роботи аграрників-марксистів, в основі якої мусить бути покладений діалектичний зв'язок теорії та практики. Своїм виступом тов. Сталін, на нашу думку, вніс найціннішу лепту в ту велику роботу, що її проробила перша всесоюзна конференція аграрників-марксистів.

Зробимо резюме. Рецензована книжка містить у собі програму великих робіт на аграрному фронті, а тому її мусить прочитати та проробити кожний аграрник, кожний економіст, кожний активний робітник партії. Книжка гарно виглядає також із зовнішнього боку (добра обкладинка, непоганий папір, непоганий друк). Ціна книжки порівнюючи невисока, Отже треба гадати, що книжка знайде свого читача. На нашу думку варт було б перекласти цю книжку українською мовою (коли неповністю, то хоч би доповіді т. т. Мілютіна та Гайстера з заключними словами та резолюціями). Треба ж мати на

увазі, що українською мовою дуже мало видано літератури, що глибоко висвітлювала б процеси боротьби на аграрному фронті та

соціалістичну перебудову сільського господарства.

О. Бук.

Держплан СРСР. Економіко-статистичний сектор. Основні моменти реконструкції промисловості СРСР. Видання „Планхозгиза“ Москва. 1930 р. стор. 162. Ціна 2 крб, 50 коп.

Збірник Держплану СРСР виданий з нагоди XVI партз'їзду. У збірнику ряд нарисів: С. Мінаєва та Є. Хмельницької: „Промисловість на новому стані“, В. Вейца: „До характеристики енергетичного переозброєння промисловості СРСР“, І. Гореліка: „Динаміка основних фондів промисловості“, С. Югенбурга: „Нові заводи та їх ефективність“, Михайлова: „Продукційність праці і її основні фактори“, М. Цигельницького: „Перевід підприємств промисловості на семигодинний робітний день і його ефективність“.

Питання промисловості на XVI з'їзді партії були досить широко й глибоко освітлені. Тому відзначимо в даному збірникові ті моменти, що не зачеплені в роботах XVI з'їзду. Аналізуючи динаміку соціально-економічних зрушень у країні за останні 2½ роки (з XV до XVI з'їздів), автори першого нарису підкреслюють, що минулий період „з виключною яскравістю і переконливістю“ показав на ділі „яким нечуваним темпом, що не має прецедентів в історії, може розвиватися країна, що спирається на соціалістичну промисловість, що підводить міцну базу під плянове керівництво розвитком господарства. Соціалістична промисловість у найбільш чистому вигляді втілює в собі плянове начало, що закладене в природі господарства диктатури пролетаріату“ (підкреслення мов—Я. Т.).

Змінилася питома вага промисловості в народньому прибуткові СРСР: з 30,4% у 1926-27 р. до 37,1% (проти 21,7% у 1913 р.). Промисловість „стала на перше місце серед усіх інших галузей народнього господарства. Через форсування зросту промисловості партія підтягує сільське господарство, що відстає. Зернове господарство вже підтягнуте. Залишається рішити проблеми технічних культур і тваринництва, йдучи тими ж шляхами, що й у рішенні зернової проблеми. Провідна роль промисловості виявилася і в сфері світово-господарських зв'язків СРСР: питома вага промислових товарів у всьому експорті з СРСР підвищилася з 36,8% у 1926-27 р. до 50% у 1929-30 році. Темпи зросту промисловості збільшуються з кожним роком. Характерно, що порівняння динаміки цих темпів зросту з динамікою темпів зросту промисловості навіть найбільш індустріальних країн приводить до висновку, що „увесь період останніх років характеризується безперестанним збільшенням розхилу ножиць“ між темпами розвитку соціалістичної промисловості СРСР і капіталістичної промисловості основних країн світу... Ця обставина з виключною силою відтінила,

наскільки діаметрально протилежні тенденції розвитку соціалістичної й капіталістичної систем господарства, що змагаються... Схід промисловості СРСР по крутій кривій угору і трясцева крива падання промисловості капіталістичного світу — ось найбільш яскраве змалювання того шляху, по якому рушуються обидві господарські системи, що між собою змагаються“.

Визначаючи роль плянового начала на етапі між XV і XVI партз'їздами, автори першого нариса констатують, що період між цими з'їздами „дав багато доказів того, якою силою може володіти плянове керівництво господарством у руках пролетаріату. Плян справді визначає зараз основні лінії розвитку промисловості“. Зараз плянова робота переходить у новий етап. Цей етап характеризується тим, що планування повинно робити свій рішучий вплив не тільки на загальні лінії розвитку, не тільки на кількісне розгортання виробництва, але й на внутрішню організацію виробництва і якісні показники роботи промисловості.

На XVI з'їзді партії т. В. Куйбишев приділив потрібну увагу проблемі електрифікації Союзу. Наша література — і політична, і техно-економічна — цій проблемі весь час приділяє багато уваги. Стаття В. Вейца (доречі відзначимо, найбільш цінна стаття збірника) підкреслює цілий ряд моментів у проблемі електрифікації, які досі не освітлені в нашій і загальній, і спеціальній пресі. В Вейц відмічає: „Навряд чи буде перебільшенням, коли сказати, що крива енергетичного переозброєння, крива кількісного і якісного зросту енергоозброєності продукційних сил, найбільш близько з усіх можливих інших мірників відбиває загальний процес поступового розвитку виробничих сил, переключаючи їх на якісно більш високу технічну ступінь. Бо процес раціоналізації системи виконавчих і передатних механізмів у кожній галузі виробництва знаходиться на вирішальних своїх учасках у безпосередньому зв'язку й залежності від техніко-економічного рівня енергоозброєності цієї системи в широкому розумінні слова“.

Динаміка електрифікації СРСР характеризується кривою поширеної репродукції. Дані про цю динаміку оголошені на XVI з'їзді в докладах т. т. І. Сталіна і В. Куйбишева. Ріжниця кривої будівництва нової електричної потужності в СРСР від відповідної кривої в капіталістичних країнах у тім, що „за останні роки йде (крива нового будівництва — Я. Т.) там (в капіталістичних країнах) в основному по динаміці, що падає, не тільки у

відносних цифрах, але й по абсолютних розмірах, у нас же по кривій угору. Але не тільки в цьому різниця. Різниця в тому, що наша планова система забезпечує більш високу ефективність усієї сфери електрифікації. „Енергетичний ефект—указує В. Вейд—одної і тої ж потужності в нас у кілька разів вищий, ніж у західних країнах. При рівно-великих потужностях навіть кількісні розміри електробалансів у нас значно вищі, ніж там. Коли, наприклад, в Англії новий мільйон квт. потужності дає країні додатковий струм енергії в розмірі всього близько 2 млрд. квт-годин, то в нас він становитиме не менше 5 млрд. квт-годин“. Фактичне використання наявного основного капіталу в сфері електрифікації у нас значно вище, ніж у капіталістичних країнах: у 1927-28 р. в СРСР питома вага потужності недейових у промисловості двигунів становила $\frac{1}{10}$, у Німеччині—понад $\frac{1}{4}$ від сумарної потужності первісних двигунів. „Хвиля кризи, що захопила тепер весь капіталістичний сектор світового господарства, веде ще до більшого збільшення розміру потужності недейового виробничого апарату, в той час як у нас має місце різко визначений протилежний процес: неухильний зріст ступня екстенсивного й інтенсивного використання всього виробничого устаткування“. У нас енергетичний резерв, завдяки плановій системі в сфері виробництва й розподілу електроенергії, може бути зведений до технічного мінімуму; можливості цієї капіталістична система не висуває.

Обчислення В. Вейда визначають коефіцієнт електрифікації робітних машин обробної промисловості СРСР до 1927-28 року в 60%, а в обробній промисловості ПАСШ—81,5% (1927 р.). Енергоозброєність робітника в радянській промисловості в найближчі роки наздожене й випередить таку в капіталістичних країнах. Коли ми зараз ще відстаємо від передових капіталістичних країн по рівню енергоозброєності, то „по ряду основних якісних показників техно-економічного порядку ми вже за останні роки щільно підійшли до відповідних коефіцієнтів цих найбільш передових капіталістичних країн, залишивши позаду ряд інших західних країн (наприклад, англійську промисловість)“.

СРСР ще дуже відстає від передових промислових країн відносно досягнення рекордів технічного прогресу. „Але ми разом з тим іноді недооцінюємо той обставини, що, поряд з цими вершинами технічного прогресу, там же уживається й розвивається в основній масі й відносно ще відстала техніка. Дуже часто—примітивна техніка попередніх господарських епох. Ми іноді недооцінюємо тенденцію нерівномірності технічного розвитку виробничих сил капіталістичного господарства в монополістичну фазу розвитку капіталізму“ (підкреслення моє—Я. Т.). У відміну від цього процесу, у нас „відбувається інтенсивний процес технічної реконструкції всіх ланок продукцій-

них сил, процес загального підйому їх з того примітивного технічного рівня, що припадає нам у спадщину від капіталістичної Росії, на найбільш передові технічні високості і в цей процес утягнuto все народне господарство. Технічна нерівномірність у галузевій і просторовій розрізах все більше вирівнюється. Це особливо чітко можна простежити по напрямку й темпу реконструкції керівної ланки виробничих сил країни, якою є енергетика. В єдину народно-господарську енергетичну систему включаються всі ланки енергетичного ланцюга“.

В. Вейдом присвячене спеціальне дослідження питанню навантаги основного капіталу електрифікаційної сфери. Автор обгрунтовано зауважує, що в енергетичному секторі народного господарства, зокрема, в секторі централізованого електропостачання, де органічний склад капіталу є відносно найбільш високий порівнюючи з іншими галузями господарства, фактор навантаги має окремо чинне значення. Автор укажує, що для покриття так званої „пікової“ навантаги, що є недовгочасною, доводиться в капіталістичних країнах давати окремим електростанціям значні додаткові потужності (в Німеччині для 5—10% пікової навантаги доводиться вкладати 50% капіталів), які на протязі більшої частини року перебувають недейовими. В нашому ж господарстві „є широкі можливості для різного підвищення віддачі енергії за даної встановленої потенціальної потужності; є широкі можливості для зниження, чи принаймні на перших порах для різкого скорочення характерної для капіталістичних країн розхил „ножиці“ між потенціальною виробничою спроможністю й фактичним використанням“. Характерні такі ось дані: німецькі електростанції в 1928 р. дали відношення пікової потужності до середньої 1,54:1; англійські станції в 1926 р. дали відношення 3,9:1; на наших станціях співвідношення пікової потужності до середньої більш сприятливе (особливо в районних станціях). Вивчаючи коефіцієнт корисної роботи наших первісних теплових двигунів і сопоставляючи цей коефіцієнт корисної роботи з відповідним в Англії, Німеччині, Франції, ПАСШ, автор стверджує, що „коефіцієнт корисної роботи децентралізованої первинної енергетики в цих країнах в середньому ледве чи перевищує коефіцієнт корисної роботи в нашій промисловій енергетиці“.

Які завдання в сфері електрифікації надалі? — Далі посилене форсування розвитку електроенергетичного господарства. Посилити переваги й використання цих переваг нашої планової системи. „Ми ще не зуміли—попереджає автор—оволодіти всіма тими підйомами, які ми маємо і які не дані капіталістичним країнам, для того, щоб з найбільшою народно-господарською ефективністю використати нашу енергетичну базу для того, щоб історичний шлях технічної реконструкції продукційних сил країни пройти в найкоротший строк з мінімальними „витратами“. Автор закликає все наше суспільство і в

першу чергу колектив енергетиків форсувати раціоналізацію промислової силової енергетики, добитися найбільш високого коефіцієнту корисної роботи. „Робітники паливо-здобувальної промисловості роблять героїчні зусилля для того, щоб покрити паливний баланс країни. Ми вимагаємо від нашого транспорту величезного напруження, щоб вчасно виконати плян перевозу палива. А промислове силове господарство, що поглинає понад $\frac{4}{10}$ паливного балансу промисловості, з кожної доставленої йому 1.000 тонн вугілля корисно використовує тільки близько 60 тонн. Треба включити в оперативні зведення енерго-і тепломістких промислових підприємств регулярні донесення країні про ступінь виконання з якісного боку енергетичних і паливних балансів. Не скільки, а як, з яким ефектом були спожиті паливо й енергія. Цей участок енергоспоживання вимагає своєї подвійної уваги“. В статті В. Вейда подано багатий статистичний і обліковий матеріал, який, на жаль, у даній замітці немає можливості навести.

Зупинимося ще на нарисі С. Югенбурга: „Нові заводи та їх ефективність“. Аналізуючи будівництво нових заводів за період до 1928-29 р., автор приходить до висновку, що: 1) уже в перші роки революції, „в період громадянської війни, в обставині голоду й найжорстокішої кризи постачання промисловості, широко розпочалися спроби організації нової промисловості, зміни географічного розміщення деяких галузей. 2) що в другому періоді будівництва (1922—1926 рр.) відсоток нових заводів серед знову організованих заводів досягає 35% (замість 22% до 1921-22 р.), що на протязі цього періоду в промбудівництві маються ще безпильовість і безсистемність, безіроковність, затягування будівництва і, нарешті, 3) що в періоді III-му, що охоплює 1926-27—1928-29 рр., пущено більшість нових найбільших виробничих одиниць, а саме промбудівництво звільняється від значного числа дефектів попередньої будівельної практики¹⁾... З кожним роком—відмічає автор—питома вага нових заводів, буде підвищуватися прискореним темпом, відбиваючи вагу нових заводів, що швидко підвищується вже на протязі останніх років, у загальній структурі капітальних вкладень, вплив яких може з достатньою виразністю відбитись на виробництві лише минувши певний період-час будівництва великих заводів, що розпочаті будівництвом у попередні роки“.

¹⁾ Автором недовраховані мінуси будівництва, що мають місце в будівельній практиці й зараз XVI з'їздом партії в резолюції на доповідь т. Куйбішева підкреслено, що „не вважаючи на певне покращення, що досягнуто за останні роки в сфері капітального будівництва, практика промислового будівництва досі терпить низку великих недоліків. Сюди відносяться: відставання й незадовільний стан проєктувальних робіт, неповне використання будівельного сезону, розтягнутий фронт і повільні темпи будівництва, висока

В територіальному розміщенні нових заводів явно намічається зрушення на схід і південний схід. „Коли вигляд всієї промисловості району змінюється порівняльно повільно, коли старі заводи, навіть при їх серйозній реконструкції, зберігають за районом в основному його виробничий характер, то в будівництві нових заводів питання більш правильного розміщення промисловості набирають найбільш вираз-яскравий відбиток“. Зараз же неможливо виявити цілком зрушення на схід і південний схід; це зрушення буде більш виразним через ряд найближчих років, коли буде здійснене будівництво ряду могутніх сибірських, уральських, волзьких, північно-кавказьких та інших заводів. Неминучим було те, що в перші роки революції широко промислове будівництво могли і повинні були розгорнути старі промислові райони. Зараз ми вступили в нову фазу, коли поруч із продовженням широкого будівництва в старих районах ми можемо форсовано індустріалізувати нові райони (Урал, Сибір, Казакстан і ін.).

Аналізуючи розміри нових заводів і сопоставляючи їх з усім масивом промисловості, С. Югенбург приходить до висновку, що нові заводи значно побільшені порівнюючи з усім масивом промисловості. З особливою силою це відмічається по підприємствах галузей промисловості групи „А“. Крім того, нові заводи показують значно підвищену капіталоозброєність праці робітника що є посереднім показником підвищення органічного складу капіталу“. „Вони (нові заводи — Я. Т.) повинні характеризуватися й підвищеними показниками в сфері структури енергетичного господарства і як наслідок усіх указаних факторів іншими показниками енергоозброєності праці“. Нові підприємства своїм технічним рівнем глибоко відрізняються від старих. У них і рівень електрифікованості значно відносно підвищений, „що вказує на безперечно підвищений тип енергоспоживання в нових заводах, у деяких галузях що цілком вижили роботу на механічний привід, з її немінучими значними втратами при передачі енергії від первинних двигунів до вартату“.

У передмові до даного збірника Держплану СРСР зазначається, що вивчення промисловості, яке досягло за останні роки певних успіхів, все ж залишається ще на надто низькому рівні. Центральні вузлові проблеми промислового розвитку, на жаль, до цього часу залишаються мало, а часто й зовсім не

вартістю і низька якість будівельних робіт, невиконання завдання по зниженню будівельного індексу, неорганізованість постачання будівництва основними матеріалами, невідповідність строків будівництва з строками одержання устаткування, недостатня організація геолого-розвідувальних робіт, незадовільна постановка науково-дослідницьких робіт і т. інше. Боротьба з цими недоліками в сфері капітального будівництва промисловості повинна стати в центрі уваги всіх організацій робітничої класи“. Я. Т.

освітленими". Тим більше потрібно визнати, що промисловість, однак, є найбільш вивчена галузь народного господарства. Даний збірник Держплану повинен бути визнаний одною з кращих праць, що освітлює стан промисловості на першому етапі реконструкції.

Збірник може бути рекомендований до ознайомлення студентству ВІШ'ів, парт- і редактиву, робітникам наших економічних організацій. Окремі нариси, в першу чергу нарис В. Вейца, заслуговує на спеціальне перевидання.

Я. Тун.

В. Г. Келлер. Англо-американська школа політичної економії

ГИЗ Москва й Ленінград, 1929 р., 163 стор.

Рецензована праця, що являє собою дисертацію, прочитану автором в Інституті Економіки Радіон, безперечно дуже цікава для більш підготованих читачів, що цікавляться питаннями теоретичної економії.

Підвищений інтерес до теоретичної економії в СРСР сприяв тому, що на книжковому ринку останніх років з'явився ряд праць, спрямованих проти тих чи інших буржуазних шкіл; наведемо, наприклад працю І. Г. Блюміна „Суб'єктивна школа в политической экономии“ (2 томи), а також працю І. І. Рубіна „Современные экономисты на Западе“. Нема ніякого сумніву, що книга В. Г. Келлера не може претендувати на таку фундаментальність та закінченість дослідження, як одні з праць. З усім тим, через чималу авторську ерудицію й самостійність критичної думки, вона варта того, щоб її залічити до серії марксистсько-втриманих економічних праць, що дають гідну відповідь епігонам буржуазної економії.

Своєрідна й цікава та метода, що до неї вдається автор. Відкидаючи шаблонну методу, яка полягає в тім, щоб, коротко переказавши погляди критикованого автора, потім їх критикувати тезу за тезою, Келлер бере за основу методу „іманентної критики“, так мовити б, самокритики тих авторів, що його цікавлять. Це він робить так: обширний матеріал, що має в собі концепції майже всіх видатних представників суб'єктивізму, Келлер згруповує не хронологічно або за авторами, а як ланцюг поглядів, що діалектично розгортаються, як ланцюг міркувань, викликаних саморозвитком основної ідеї суб'єктивізму.

Еволюція поглядів суб'єктивної школи за останні 75 років — від Госсена (1854 р.) і до Касселя, Шумпетера і інших, що подивляються й за наших часів — виступає перед нами, як система, що її розвиток стимулювали внутрішні суперечності основних її ідей.

Отже Келлер широко користується абстрактно-аналітичною, діалектичною методою, застосовуючи її до широченного й дуже розгалуженого поля буржуазних теоретично-економічних побудов. Легко зрозуміти, що тут від автора потрібна і велика ерудиція і неабияка витриманість, щоб уникнути поверхових і легких узагальнень, і пильне око, щоб зуміти в словесному мотлосі та нагородженні побудов углядіти суть питання. Чи задовольнив же Келлер цим вимогам?

Як він сам визнає на перших сторінках своєї праці, зміст його книги вийшов „водно-

час і ширший і вужчий за її заголовок“ — „ширший“ у тім розумінні, що автор не зумів розглянути „англо-американців“ ізольовано від австрійської школи, а „вужчий“ через те, що автор у своїй праці не охоплює всього вчення „англо-американців“, а торкається тільки їхньої теорії вартості.

Архітектоніку книжки ні в якому разі не можна визнати за вдачу. Розуміється, не можна закидати авторові його екскурсію у вчення Госсена, Вальраса і інш., але коли автор, захопившись своєю екскурсією, переносить головну свою увагу на останніх, то доводиться тільки пожалкувати. У книзі, присвяченій „англо-американцям“, читач може бачити, що ледве чи не більше половини праці трактує про погляди австрійської школи Бем-Баверк, Візер, Менгер і про погляди так званої математичної школи (І. Фішер, Вальрас, Кассель).

Тим то основний стрижень праці не всюди ясно пробивається, часом здається, що не автор панує над матеріалом, а матеріал над ним. Несправедливо було б заперечувати теоретичну витриманість побудови в цілому, проте, доводиться пожалкувати, що автор не звужив кола досліджуваних ним авторів.

Нема ніякого сумніву, що від цього праці тільки виграла б. Що автор зловживає „науковою машиною“, це видно хоч би з того, що на 163 сторінках цієї книги ми знаходимо аж 326 приміток. (Чого тільки там немає! Навіть Леонід Леонов і Анатолій Франс фігурують поряд з цитатами з записок Казанови). Ці примітки, часто довгі й запутані, мало яснять текст, але раз-у-раз відвертають читачеву увагу.

Ми тут не будемо викладати Келлерову працю, що має в собі, повторюємо, марксистсько-втриману критику теорії цінності суб'єктивної школи (так би й слід було назвати книгу), а спинимось лише на моментах, на нашу думку, спірних чи сумнівних.

Перш за все, негаразд зробив автор, що не вирізнув „англо-американців“ з поміж інших течій суб'єктивної політичної економії і не дав нам переліку специфічних ознак цієї школи. Різноголосиця в буржуазному таборі політичної економії така велика, тут так багато різних течій, з своєрідним офарбленням, що марксистській критиці, для того, щоб упоратись з буржуазними економістами, досить просто виставити один проти одного всі погляди різних буржуазних економістів на одну тему. Суперечності серед ворогів марк-

сизму, що належать до різних шкіл, треба чітко собі усвідомляти, а не затушовувати їх, фіксуючись на подібних рисах.

„Англо-американці“ геть відрізняються від „австрійців“ як трактуванням значення витрат виробництва, граничної корисності і закону максимуму корисності, так і меншою схильністю до психологізму та екскурсій у царину натурального господарства. Англо-американці це дуалісти, еклектики й вороги „последовного суб'єктивізму“ в дусі австрійської школи; Маршалл, що його вважають за голву англо-американської школи, пробував, як відомо, примирити Рікардо з Джевансом. Ціком даремно Келлер обминає цю справу.

Келлер докладно зупиняється на трьох методологічних засновках англо-американської школи; 1) атомізм-універсалізм, 2) проблема зведення, 3) статика-динаміка.

У вступі аналізується Кляркову класифікацію економічних наук на „статичну“ і „динамічну“, на „економію ізольованого життя“ і „економію соціального життя“. Потім того автор переходить до „граничної корисності, максимуму корисності і ціни“ (розд. I).

Беручи за вихідний пункт австрійську школу, Келлер викладає „закон рівноваги споживчого бюджету“ Госена і дає формулювання законів обміну Джевансона й Вальраса, показуючи, що співвідношення граничних корисностей у них відбивають цілком об'єктивні пропорції продукційності. Разом з тим Келлер виявляє суперечливість усіх концепцій суб'єктивістів, які фактично з'ясовують ціну ціною, при чому самі граничні корисності то визначаються цінами, то самі визначають їх.

Потім того автор переходить до викладу „соціальної граничної корисності“ (успішлення граничної корисності) Вальраса, Маршала, Клярка, простежуючи різні варіанти цього поняття в окремих економістів. Цим шляхом автор підводить нас тісно до проблеми індивідуального й громадського попиту. Він доводить, що включити граничну корисність у механізм попиту та подачі (це характеризує школу Маршала), треба було через те, що „принцип максимуму“ неспроможний з'ясувати ціну. Звідси беруть свій початок Маршалеві „ціни попиту“ і „ціни подачі“.

Та оце включення граничної корисності в механізм попиту та подачі не може, однак, урятувати становища. Адже цілком очевидно, що „соціальний попит відмінно від індивідуального попиту не допускає переходу від корисності до попиту“: градації громадського попиту не є градації корисності. Виявляється разом з тим крах усіх спроб довести вимірність корисності. Отже й немає нічого дивного, що Джеванс і Маршалл просто зрікаються шукати кількісну сторону корисності поза цінами. (Маршалл, власне, йде ще далі: він установлює, що ціна означає граничну корисність для кожного покупця, але не виражає граничної корисності взагалі).

Розвиток принципу граничної корисності, отже, приводить до ліквідації цього принципу, і послідовніші суб'єктивісти (Шумпетер, Кассель) приходять до тієї думки, що

корисність неспроможна з'ясувати ціни, корисність править тільки, як каже Юровський, „умовне відбиття ціни“.

Не заходячи так далеко, як оці економісти, американці проте відмовляються від односторонності „радикально-споживчих“ побудов (Вальрас) і включають у свої дослідження витрати виробництва, намагаючись зв'язати ці погляди з теорією граничної корисності. Своєрідним маскарадом вони обертають витрати виробництва в „негативну корисність“, де б то дають психологічно-суб'єктивістичне трактування витрат виробництва, як тягосності праці“.

„Негативна корисність“ праці, що зростає в міру того, як тягнеться праця, вони зіставляють з принципом убунної корисності, і вона в них в якійсь точці приводить до „рівноваги між зусиллям і бажанням“.

Та хоч би як не було, а граничні корисності виявляються пропорційними до трудових затрат; але з другого боку, граничні корисності пропорційні до цін, отже ми приходимо до висновку, що ціни пропорційні до затрат, хоч самі суб'єктивісти в цьому й не хотять признатися.

Маршалл пильно аналізує ринкову рівновагу і виявляє різні типи чи „класи“ цієї рівноваги. З одного боку, ми маємо світові ринки; приміром, ринок цінних металів, на другому полюсі — суто місцеві ринки. Беручи ринкові стосунки в аспекті часу, ми можемо встановити, що коли період короткий, то подача обмежується тими запасами, що є під рукою коли ж період довший, на подачу впливатимуть витрати виробництва даного товару в даний момент; коли період дуже довгий, треба брати на увагу зміну в техніці, в характері споживання, чисельності людності і т. д.

Як показує Келлер, в останньому випадку попит тісно зв'язаний з цінами і від них залежить; але тут стає цілком ясна хибність теорії, зґрунтованої на тім, що ціна є функція попиту.

Такі економісти як Кассель, Шумпетер, Юровський геть чисто зрікаються того, щоб шукати поза ціни будь-які причини, залежності тощо. На це Келлер слушно зауважує, що відмовлятися від „зведення“ зовнішніх економічних проявів до вартості — це однаково, що відмовлятися від наукової теорії взагалі.

Австрійська школа й англо-американці здебільшого не такі радикальні; вони не відмовляються від „зведення“, але відсилають нас від ціни до граничної корисності. А в тім, ми тут маємо діло лише з фікцією. І справді, „зведення“, як наукова метода, має полягати в тім, щоб переступити межі даної „якості“ і перейти до другої якості, що її модифікацію являє досліджуване явище. Прихильники теорії граничної корисності неспроможні зробити цього кроку: та категорія, що в ній вони вбачають „сутність“, яка виявляється в ціні, на ділі виходить тою ж таки ціною, що інтвектується в середину суб'єкту.

„Гранична корисність благ“, суб'єктивна цінність, являє собою зразок такого підходу: замість об'єктивної ціни ми маємо суб'єктивистичну оцінку (суб'єктивісти інакше й не мислять собі існування явищ, як у тім дусі, що їх сприймає).

Оце так аналізує Келлер теорію суб'єктивістів. Як нам відомо, таку критику в марксистській літературі дається вперше. Мабуть, таки вона є занадто загальна і тому недостатня, однак, не можна заперечувати в ній певного інтересу й глибини.

Спинімося іще на Келлеровій критиці вчення Клярка про статистику й динаміку.

„Статичний стан“, за Клярком, зовсім не означає мертвоти але „цілковиту рухливість без руху“ — стан „уявлюваного суспільства, де людність не збільшується і не зменшується, де метода продукування благ не міняється, де форма організації промисловости лишається без змін і де потреби незмінні в своєму числі, роді й інтенсивності“. На таку побудову Келлер нападає з такою ж силою, з якою він виступає проти „робінзонад“ натуралістичного аспекту і т. д.

Основна Келлерова аргументація, якщо тільки ми його правильно зрозуміли, полягає в тім, що не можна „розбивати цілісну реальність“, „мінливий рівень“, — відділяти „рівень“ від його „зміни“, з'ясовуючи і те й друге посуточно різними силами.

Не беручись, само собою розуміється, боронити Клярків варіант, що базується на матеріальній методології суб'єктивної школи, ми тієї думки, що з погляду марксизму розрізняти статистику й динаміку — річ цілком дозволена. Нам думається, що Келлер перегинає палицю й будує свій критичний виступ проти Клярка неправильно; його посилання на Енгельса в даному разі безпідставне.

Дивувся, як це Келлер, що в своїй праці згадує про дискусію між механістами й діалектиками, чисто забув зміст дискусії. Мова йде ось про що: чи є відносний спокій, чи все безнастанно тече й міняється, не маючи

навіть хоч на час стану „відносного спокою“?

Як говорить Енгельс, „без відносного спокою немає розвитку. Можливість відносного спокою тіл, можливість тимчасового стану рівноваги становить важливу умову диференціації матерії, а значить і життя“.

Нам думається, що розрізнення статистики й динаміки аж ніяк не суперечить поглядів діалектичного матеріалізму. Тільки виходячи з Кратилівської філософії, можна геть чисто заперечувати правомірність розрізнення статичного стану і динамічного. Отже для того, щоб критика Кляркового вчення була бездоганна, Келлерові треба було б виявити, наскільки реальна його передумова незмінності чисельности людности, величини капіталу, метод виробництва, форм підприємств і потреб споживачів, а не йти легким, але хибним шляхом любової атаки.

Тут досить буде згадати, яку має велику вагу виділення статичних і динамічних сил при вивченні репродукції, кон'юнктури тощо, щоб остаточно переконатися в тім, що „рівень“ даного процесу і „зміни рівня“ це не одне.

Наприкінці спинімося на загальній оцінці англо-американської школи. Келлер доводить, що англо-американці не являють собою самостійної школи, а це є зведена школа буржуазно-політичної економії. Тут, звичайно, є трохи істини. Адже добре відома ота, властива англо-саксонському „духові“ (передвоєнного часу) тенденція до компромісів як у практиці, так і в теорії, породжена своєрідністю умов класової боротьби в Англії. Тому не дивно, що її економічна теорія має на собі печать компромісу.

З усім тим, на нашу думку, хибно було б не помічати, що англо-американці мають ряд особливостей; їхній еклектизм має свої межі і за них він ніяк не може та й не хоче переступити. Завдання дослідника полягає в тім, щоб виявити поруч з рисами подібності і риси відмінности; без цього — робота буде як не завершена.

А. Фішман

A. H. Swift. The American Chemical Industry.

Production and foreign trade in first quarter of twentieth century. United states
Departemen of Commerce. Washington 1929.

А. Свіфт. Хемічна промисловість Америки

Виробництво й зовнішній торг в першій чверті XX століття. Видання департаменту торгу ПАСШ. Вашингтон 1929 р.

В царині хемічної промисловости мабуть чи не більше, ніж у якій іншій галузі доводиться на мучитися у передовій західньо-європейської та Американської техніки, бо до революції в Росії власна хемічна промисловість розвинута була дуже мало.

Тому така праця, що змальовує розвиток хемічної промисловости Америки в найбойовіший період її господарського розвитку, для нас має бути цікава й навчальна.

Треба мати на увазі, що на грані другої чверті XX століття Америка виробляла близько половини всієї маси хемікалів усього світу і що її економіка відзначалася великою питомою вагою так званих „нових“ галузів промисловости, куди найбільшого заносять і хемічну промисловість.

Рецензовану книгу написав співробітник Бюро внутрішнього й зовнішнього торгу ПАСШ. Це Бюро концентрує в себе най

повніші, найправдивіші дані за промисловість Америки, отже його й можна мати за найпевніше джерело всяких статистичних матеріалів. Цей момент надто треба підкреслити при аналізі матеріалів хемічної промисловості, що здебільшого хибують на велику неповноту і часто на великі перекурення.

Книжка має дві частини, де в одній висвітлено справи виробництва (кінчаючи 1925 р.) а в другій справи зовнішнього торгу (кінчаючи 1927 р.); як додаток, висвітлено справи імпорту та експорту за 1928 р.

Цікаво відзначити, що з 114 сторінок, які має книжка, виробництву присвячено лише 18 сторінок, а зовнішньому торгіві, що його обороти становлять лише 7-8% загальної маси продукції, всю решту сторінок.

Протягом першої чверті віку продукція хемічної промисловості ПАСШ збільшилася в 6 разів, приблизно так зріс і експорт, а імпорт збільшився в 4 рази. Для капіталістичних темпів цей зріст є надзвичайний. Треба мати на увазі, що за цей період уся американська промисловість, що перебувала в дуже сприятливих умовах і нажилася на імперіалістичній війні, збільшила свою продукцію в 4—4,5 рази.

Загальний об'єм продукції хем. промисловості ПАСШ на 1925 р. дійшов дуже поважних розмірів—2,3 млрд. дол., або близько 4% усієї промислової продукції країни.

Аналізувати розділ „виробництво“ автор починає такими словами: „ні одна галузь промисловості не сприяла мабуть, так підвищенню рівня добробуту Америки, як хемічна промисловість, і, значить, ні одна з них не розвивалася такими темпами; фактична залежність від неї всіх інших галузей індустрії дає підстави деяким дослідникам розглядати її як барометр промислового прогресу.“

Всупереч прийнятих в Америці номенклатурі автор бере хемічну промисловість в вузькому обсязі, виключаючи з неї ряд побічно зв'язаних з нею виробництв (приміром, цемент, глиняні продукти, кокс, чавун, шкіри, незалізні метали, папір, продукти перегону нафти, цукор і т. інш.;

в Америці всі ці виробництва включені в рубрику хемічної промисловості, через що її питома вага в продукції країни зростає до 20%).

Аналізуючи причини бурхливого розгортання хемічної індустрії, автор пояснює це не так війною, як рядом інших причин, от як: зростанням людності на 40 млн. душ, збільшенням покупних фондів, більшою кваліфікацією попиту тощо.

Усі ці міркування не можуть, проте, ні в якій мірі змінити того висновку, що напрошується при аналізі відповідних матеріалів, а саме, що бурхливим розгортанням хемії Америка завдячена майже самій тільки війні.

На тлі величезної ваги та росту хемічної промисловості Америки цікаво простежити ті структурні зрушення, які вона зазнала за ці 25 років.

Нижче наведена таблиця дає про це досить наочну уяву:

	1899 р.		1925 р.	
	млн. дол.	% до підсумку	млн. дол.	% до підсумку
Галузі хем. пр-сти				
Лісохемічна . . .	20	5,4	46	2,0
Лакофарбова . .	70	18,8	482	21,2
Основна хемічна	55	14,8	491	21,6
Хеміко-фармацевт.	89	23,9	473	20,8
Виріб орган. фарб. олій, воску . . .	59	15,9	307	13,5
Добрива	53	14,2	235	10,3
Вибухові, речов. .	17	4,6	70	3,1
Прод. кам'яної смоли	9	2,4	112	4,9
Інші	—	—	62	2,6
	372	100	2278	100

Три основних групи хемічних виробництв—лакофарбова, хемічно-фармацевтична і основна група—дають коло 65% продукції всіх хемікалів; при цьому основна хемія і лакофарбова промисловість за минулий період помітно збільшили свою питому вагу. Спадає на око великий зріст продуктів кам'яновугільної смоли, що стала тепер за основну органічну сировину для хемічної промисловості. Тут надто яскраво виявляється нестійкість тверджень автора про те, що війна немов би не була основною причиною розвитку хемічної промисловості Америки; це видно хоч би з зіставлення таких даних: вироблення продуктів кам'яновугільної смоли 1899 р. становило 9 млн. дол., 1914 р. 13 млн. дол., 1925 р. вже 112 млн. дол.

Переходячи далі до аналізу експорту хемікалів, автор констатує його явну недостатність. Ця недостатність полягає не тільки в тім, що його величина відносно невелика (8-9% до продукції, тим часом як у Німеччині цей відсоток досягає 25—30%), а й у тім, що його питома вага в загальній масі продукції дедалі все меншає (8,7% у 1899 р. і 8,1% у 1927 р.).

Найголовніший споживач експортованих з Америки хемічних продуктів це, як і раніш, Європа, хоча питома вага її за минулу чверть віку і знизилась помітно (від 58% до 40%). Те ж саме можна сказати й за імпорт (від 71% до 50%). Це послаблення зовнішньоторгових зв'язків у секторі хемічної промисловості діється на тлі американської експансії в Південну Америку й Далекий Схід, що забирають чималу кількість американських хемікалів.

Із 184 млн. доларів експорту в 1927 р. на найголовніші країни-контрагенти припадало (в млн. дол.):

На Англію 28,2, Канаду 26,8, Німеччину 18,9, Японію 10,2, Францію 8,5, Кубу 8,1. Разом 100,7 м. д., або 60% всього експорту хемікалів.

Найголовніші продукти американського експорту хемікалів такі: продукти основної хемі-

мічної промисловості 52 млн. дол., з них близько 17 млн. дол., або близько $\frac{1}{3}$ припадає на експорт сірчаної кислоти; продукти лісо-хімічної промисловості, головню калію, фонія і терпентин 34 млн. дол.; продукти лако-фарбової промисловості 21 млн. дол. і хеміко-фармацевтичної 29 млн. дол. Ці експортні статті дають Америці 136 млн. дол., або коло 70% усієї маси експортованих 1927 року хемікалів.

Експорт продуктів хемічної промисловості Америки не тільки має дуже невелику питому вагу в продукції, яка до того ще й спадає, але об'єм його не покриває вартості всієї імпортованої маси хемікалів, і, таким чином, експорт дає свого роду „пасивне сальдо“ в 15 млн. дол. (експорт 184 млн. дол., імпорт 199 млн. дол.).

Найголовнішу статтю американського імпорту становлять добрива. Їх імпортується на 63 млн. дол., з них на чилійську селітру припадає 30,1 млн. дол. і на калійні добрива 16,0 млн. дол. На другому місці серед імпортованих статей стоять усілякі півоброблені олії і фабрикати 36 млн. дол., з яких 15,4 млн. дол. падає на креозотову (шпалонасочну) олію. Продуктів основної хемії Америка теж довозить на досить таки поважну суму (29 млн. дол.). Перелічені оце найголовніші імпортові продукти становлять близько 128 млн. дол., або 65% усіх імпортованих контингентів.

Цікаво також навести зведену таблицю, що показує динаміку імпорту та експорту найголовніших хемікалів в згрупованому вигляді (кругло) (див. табл.).

З цієї таблиці, як і з інших, уміщених у роботі матеріалів, можна бачити, що хемічна промисловість Америки зростала через війну. Період 1913—1917 р.р. дає велике зрешення в експорті найголовніших хемікалів. Імпорт сильно збільшується тільки в частині добрив та недороблених продуктів, тоді як продукти основної хемії дають навіть абсолютне зменшення проти передвоєнних років.

Наведені додатком дані про зовнішній торг Америки за 1926 рік не дають нічого ново-

	Експорт			Імпорт		
	1899	1913	1927	1899	1913	1927
Прод. лісохем. промислов. . . .	10	25	34	—	—	—
Лако-фар. прод.	2	8	21	1	2	4
Прод. основної хемії.	8	16	52	20	31	29
Продук. хеміко-фармацевтич. .	3	9	29	1	7	12
Олії, віск, пів-продукти.	2	4	7	8,5	14	36
Добрива.	7	12	18	6	43	63
Вибухові речов.	5	4	5	5	2	5
Прод. кам'яно-вуг. смоли. . . .	—	1	17	5	15	24
Разом	37,0	79,0	183,0	46,5	114,0	199,0

го до вже сказаного. Проти попереднього року експорт зменшився на 3%, а імпорт збільшився на 8%.

1928 рік був останній рік американського „процвіту“. 1929 року стався гострий перелім, що змінився, як відомо, кризою. Америка, як і ряд інших країн, обгородила себе високим митним бар'єром, що мав вельми змінити конфігурацію її виробництва й зовнішнього торгу, взагалі і, зокрема, хемічного.

З цього погляду рецензована книга являє вже тільки історичний інтерес. Її зараз уже замало, щоб судити про стан хемічної промисловості Америки та її зовнішньоторгові зв'язки.

Загалом беручи, праця дуже поверхова. В ній немає хоч би якоїсь економічної аналізи наведених статистичних матеріалів. А наведено їх дуже ясно, та до того ще й у всяких розрізах, і вони, хіба що можуть стати за довідкове джерело про хемічну промисловість Америки в дні її недавнього „процвіту“.

Л. Уліцький

Otto Heller. Sibirien ein anderes America.

Neuer Deutscher Verlag. Berlin 1930. S 256.

Отто Геллер. Сибір, друга Америка.

Нове німецьке видавництво. Берлін, 1930, стор. 256.

Книга Отто Геллера, що допіру з'явилася друком в Берліні, становить значний інтерес не тільки для західно-європейського читача, що на нього вона важить, а й для широкого радянського читача (звичайно в перекладі, коли б такий з'явився), який в ній знайде яскраве відображення тієї господарської й соціально-культурної творчості, що розгортається на незмірній території Сибіру, гоїно обдарованого всіма дарами природи і який

пробуджується нині від свого одвічного сну під потужним напором революційної творчості радянської країни.

Книга написана не тільки на підставі літературних джерел (автор наводить досить обширний перелік книг про Сибір, що вийшли в минулому і теперішньому столітті, німецьких і російських), а й на підставі особистого вивчення економіки й побуту країни під час подорожування по Сибіру, відбутого

ним в 1929 році. Це не була звичайна комфортбельна подорож пересиченого американського або західно-європейського туриста, що шукає нових вражень, а подорож серйозного спостережника, що поставив собі завдання обізнатися безпосередньо із життям тієї країни, що її Нансен (одвідавши Сибір в 1913 р.) назвав „країною майбутнього“, спостереженнями перевірити й доповнити відомості, зачерпнуті ним з літератури про Сибір¹⁾. Вже самий маршрут, вибраний автором, говорить за серйозність наміченої цілі. Автор виїхав літом 1929 року з Ленінграду на льодоломі „Красін“, який направлявся в Норвегію, а звідти в Карське море, куди льодолом мусив супроводити Карську експедицію. Звідси автор на лісовізному пароплаві „Рабочий“, дістався до гирла Єнісею, а потім відбув на пароплавах „Спартак“ і „Коссиор“ переїзд в 3.000 км. вгору по Єнісею до Красноярська, ознайомившись по дорозі з рядом живих центрів економічної діяльності сибірського населення.

Треба, говорить автор, голосно оповістити про те, що сталося під прапором соціалізму з цією країною, що досі губилася в безмежності, і як вона з країни сліз обернулася в країну радості й волі. „Я бачив серце Сибіру“ — говорить далі автор — „я познайомився з її робітниками й селянами. Я говорив також з засланцями. І я писав цю книгу певний того, що робітникам і селянам належить майбутнє на нашій планеті; і Сибір служить доказом того, що вони зуміли збудити порожню країну від непереможного, здавалося вічного сну“.

З початку книги автор робить цікавий екскурс в історію завоювання Сибіру, почато донськими казаками (під проводом Ермака Тимофійовича), за Івана Грізного, що провадилося далі і за інших царів, і завершеного, під кінець XVIII сторіччя, в 1799 р. В цьому році була заснована Російсько-Американська Компанія. Цим покладено початок економічному завоюванню краю, опануванню незвіданої ще природи краю. Відбувся ряд наукових експедицій, в основі яких лежали, розуміється, не тільки інтереси науки, а головним чином інтереси російських феодалів, а потім і буржуазії до природних багатств Сибіру, найперше до сибірського золота.

Робітничо-селянська держава, замічає автор, теж посилає своїх вчених з метою відкриття й розробки скарбів краю. Але ці відкриття не ведуть до хижацького знищення знайденого. „До пролетарської революції багатства Сибіру, оскільки до них можна було добратися, підпадали хижацькому розробітку. Необережно знищували тисячі кочовників, не зважаючи того, що це знищення, яке мало очистити шлях до Сибірських скарбів, в останньому рахунок закривало цей шлях. Тепер же, видобуваючи з сибірських надр золото й вугілля, навпаки, ставлять собі за мету врятувати рештки старих

сибірських народностей, що були засуджені майже на зникнення“.

Ми не спиняємося на ряді зустрічей і спостережень та характеристик, дуже живих і цікавих; зупинимося лиш на описах розвитку економічного життя окремих оживлених пунктів Сибіру, зокрема наймолодшого порта в світі — порта Ігарка на Єнісеї, який автор називає „портом великої надії“, і селища „Дудинка“ (Дудине), що лежить в центрі обширного вугленосного району, яке поки ще являв невелике село з кількома сотнями жителів, та яке, проте, повинно в недалекому майбутньому стати „російським Кардіфом“.

Особливо захоплюється автор казково швидким виникненням порта Ігарка — на протязі одного літа. „В червні в порту Ігарка пише автор — паслись іще олені, бо порта ще не існувало. В червні почали очищати первісний ліс, буквально виривати його руками. В червні також збито перші хати, і сімсот робітників бродили по мулу. Барки привезли ліс, і машини і за добу споруджували пристані і ставили контору. В серпні на моєму паспорті поставлено першу візу: пограничний контроль, порт Ігарка, гавань Сибіру, єдина гавань Сибіру, ворота Сибіру в Європу й Америку. А в початку, березня там, де в червні ще були розташовані шатра тунгузів, уже стояла велика фльота: чотирнадцять океанських суден, чотири буксирні пароплави, річні судна, барки, ліхтери, плоти...“ Чотирнадцять суден одвідало Ігарку в 1929 році, відмічає автор, 1930 р. їх буде тридцять, а в недалекому майбутньому туди попливуть сотні суден з усієї Європи; сотні мільярдів тонн вугілля в районі Дудинки і гирла Єнісею і в басейні Тунгузки, поклади золота, платини, графіту притягнуть сюди людські потоки. Тільки три місяці триває тут весна, літо й осінь, а протягом п'яти місяців пошта несеться саньми, запряженими полярними собаками, по зеркальному льоду вгору по Єнісею до Красноярська — дві тисячі кілометрів і назад; і все ж таки для цих трьох місяців, покликуює автор, будують порт, для цих трьох місяців, протягом яких Сибір доступна для світової торгівлі, споруджуються фабрики, будують місто. „Порт Ігарка, говорить автор на закінченні цього інтересного розділу, зробиться великим, важним і в той же час своєрідним портом: портом в люді і первісному лісі — для величезних багатств світу“.

Так само докладно автор спиняється на описі значення Дудинки, що завдяки своєму положенню (в тому місці Єнісею, куди стікаються дрібніші річки, що є природними шляхами з тундри) вже віддавна правила за той центр, куди тубільці (юраки, долгани, самоїди, якути), з усього району, навіть з місць, відлеглих на тисячу і більше верстов на схід і північний схід, привозили хутро, цінну рибу, словову кість (мамонтів) тощо, вимінюючи все це у російських купців на цукор, чай, борошно, шкіру, залізо, порох, оливу, тощо. Само собою розуміється, що тубільці підпадали при цьому найнещаднішій експлуатації, попадаючи в повну кабалу до

¹⁾ Автор застерігає, що тут річ іде не про Радянську Азію в цілому, а про Сибір в тісному розумінні слова, про Сибкрай.

російських хижаків, які давали їм потрібні продукти в кредит; при цьому значну роль градо і споювання тубільців горілкою, яку не тільки купці, а й урядовці діставали з Південного Сибіру і нею оплачували цінні товари тубільців, жорстоко обкрадаючи їх.

Тепер, пише автор, значення Дудинки лежить зовсім в іншій площині. І тепер ще, правда, тубільці привозять сюди хутра; але вони не попадають вже під владу хижаків-купців, а здають свої товари кооперативу і конторі Держторгу. Але це не є вже для Дудинки головна справа. Головне це те, що в 90 кілометрах на північний схід від Дудинки знаходяться величезні, на тисячі км. поклади кам'яного вугілля й антрациту, і не тільки вугілля, а й платини, кобальту, нікелю (це частина величезного тунгузького вугільного басейну, що тягнеться від Середньої Тунгузки на Північ, аж до Льодового Океану). Ці родовища були відомі вже в минулому столітті, а в 1894 році три тисячі тонн цього вугілля були доставлені звідси на оленях для однієї гідрографічної експедиції; час від часу вугілля привозили і в Дудинку і звідси пароплавами приставляли на південь Сибіру. Ще до війни виникали плани спорудження залізниці, що нею вугілля з Норильських гір (центра цього вугільного району) доставлялося б до Єнісею, для вантаження на пароплави. Війна і революція заставили забути за ці проекти; але радянська влада, одночасно з відновленням рейсів Карської Експедиції, знов оживила їх, і вже в 1920 році два геологи (Обручов і Урванцев) почали обслідувати цю обширну область, перерізаючи її вздовж і впоперек.

Тут, говорить автор, ми маємо величезні в світі родовища вугілля. Правда, поки ще паперові величини, але величини колосальні; вже Кузнєцький басейн, за обрахунками спеціалістів, перевищує вчетверо запаси Донецького басейну, запаси ж Тунгузького більше ніж вчетверо перевищують запаси Кузнєцького басейну. І все це всього в 90 кілометрах від Дудинки. Але, підкреслює автор: „десять місяців зими, 10 місяців льоду і снігу!“ І без дерева, без доріг, і, насамперед, без людей! І проте, закінчує автор, розробка Норильських вугільних родовищ буде здійснена. Геологічні розшуки в Норильських горах в основному закінчено: справа стала лиш за людьми і транспортом. У головного інженера порта Ігарка є вже проект напрямку, яким має бути прокладена залізниця, а кілька років тому були навіть привезені в Дудинку машини, локомотиви й трактори для будівництва залізниці, які проте не були використані. Ще не вирішено твердо, говорить автор, чи має залізниця йти від порту Ігарки чи від Дудинки; найпевніше, зауважує він, питання буде розв'язано на користь Дудинки, яка хоч і лежить далеко на півночі і далеко менш вигідно розташована відносно внутрішніх пунктів Сибіру, ніж порт Ігарка, але має ту перевагу, що зв'язана з туною рядом рік, які впадають в Єнісей.

Хто ж (уяє споживачем Норильського вугілля? Попервах це будуть лиш внутрішні

споживачі, і насамперед пароплавання по Єнісею й Обі, а також Карська Експедиція. Про виступ на світовому ринку покищо говорити не доводиться. Річ у тім, що чужоземний морський імпорт в Сибір Північним шляхом ще не значний, і тому чужоземні судна, в тому числі і судна Карської Експедиції, приходять сюди, маючи значний вантаж вугілля, як баяєт; отже вони не могли б забирати Норильського вугілля, коли б навіть він був вже на складах узбережжя Єнісею або на барках Обі. Тут, відмічає автор, є видиме протиривство, яке однак в процесі економічного розвитку краю буде усунено. Імпортні потреби краю, які тепер в наслідок конечности заощаджувати валюту задовольняються лиш в незначній мірі, далі можуть дістати ширшого задоволення, і тоді чужоземні кораблі зможуть приходити не з вугільним баластом, а з товарами для Сибіру; а для поворотного шляху вони не тільки зуміють, а й змушені будуть брати, як баяєт, Норильське вугілля. Отже, закінчує автор, питання стане так, що чимраз ширші потреби Сибіру в імпортових товарах тільки тоді можуть бути задоволені, коли Дудинка зробиться другим Кардіфом.

Окремі розділи автор присвячує платині й золоту. Платина була тут найдена геологом інженером Уванцевим, коли він в 1922 р., на доручення Комітету Північного морського шляху, досліджував місцевість понад рікою до Карського моря, щоб вияснити, чи можлива доставка вугілля рікою безпосередньо до Карського моря і влаштування там бункерної бази; йому доручено було також збирати по дорозі зразки мінералів — вугілля, антрациту та інших копалин. Зразки були доставлені в Ленінградський геологічний комітет, де мінералог Висоцький встановив наявність платини в грудках вугілля, взятих в Норильських горах. Вміст платини він визначив 348 грам в метричній тонні; а це означало наявність в Норильських горах одного з найбагатших в світі родовищ платини. В 1927-28 р. була обслідувана вся Норильська область і далі на північ до Таймира; і тут в різних місцях знайдено золото й платину. А 1929 р. відряджено дві великі експедиції, щоб покласти початок новій сибірській платиновій промисловості — одна експедиція складалася з молодих геологів — студентів Омської Гірничної Академії і Ленінградського Геологічного Інституту; друга більша експедиція складалася з гірників-робітників на чолі з Федеріковим (колишній заступник голови раднаркому Туркестану).

Як раз в той час, коли пароплав „Спартак“, що на ньому автор відбував свою подорож вгору по Єнісею, знаходився в Дудинці, туди повернулася з тайги Норильська експедиція, і автор мав можливість дістати від Федерікова всі відомості про намічені широкі перспективи розвитку платинової промисловості в Норильській області. В 1928 р. в Норильських горах працювало вже коло півтораєста чоловіка, а в 1930 р. малося довести число їх до п'ятисот. В цьому ж році мали закласти електричну силову станцію.

Один негативний момент відзначає тут автор. З появою тут, в Норильській області, робітників і машин — тубільна людність, самоїди почали відходити далі на Північ і Схід; те саме зробили й звірі — ведмеді, лисиці. „Це, говорить автор, оборотна сторона тих дивних речей, що творяться тут. Серед льодів будують фабрики, щоб підняти багатства не-пробудженої землі і в той же час витисняють небагатьох людей що на ній живуть... Відійдуть самоїди, відійдуть й олені, а без оленів не буде зв'язку в цих місцевостях; знищуючи основи існування номадів, тим самим порожняють могутнє джерело багатств Сибіру...“ Над цією проблемою, закінчує автор, багато думають політичні й наукові організації й сибірські піонери. Тубільці відступають не стільки перед новою людиною (з нею і з її зовсім іншим ніж за старих часів відношенням до них вони вже встигли познайомитися за останнє десятиріччя), скільки перед машиною, яка для них зовсім не зрозуміла. „Дизель — і сани кочовника, олень — і силова станція: чи буде те й друге приведено в контакт, чи відбудеться тут комбінація, чи тільки знищення слабшого — це, закінчує автор, покаже недалеке майбутнє“.

В розділі про золото автор наводить багато інтересних даних як про старі родовища, так і про новознайдені — золотоносні поля Колара (у вододілу рік Вишими й Олекми в східно-сибірській тайзі), коло Північного Колимська, біля озера Байкала та інш. Гадають, говорить автор, що по завершенні індустріалізації свого золотого господарства Радянський Союз зможе добувати щороку від 5 до 6 млн. кілограмів золота.

Докладно автор спинається на сибірському транспорті, наводячи дані, що стосуються як до вже існуючих залізниць, так і до запроектованих — дані про Північний Морський Шлях, про річні шляхи і т. д.; він згадує і про висунутий ще 1878 року Норденським проєкт сполучення Лени з Єнісеєм за поміччю каналу¹⁾. Треба прорити лиш кілька сот кілометрів і можна буде, використавши тисячі кілометрів природних водних шляхів, створити північну водну магістраль впоперек всього континенту. „Цей проєкт, пише автор, може видатися фантастичним; однак він цілком відповідає радянським можливостям“.

В розділі, що має заголовок „Kurzer Blick in die Statistik“, автор наводить різний цифровий матеріал про територію країни і її населення, про сільське господарство, про промисловість, копальні багатства тощо. Грандіозність цифр вражає автора. „Займатися статистикою Сибіру — повинно бути великою втіхою“, зауважує з цього приводу автор.

На закінчення наведемо кілька уступів з останнього розділу книги, названого „Welt-

tauf mit America“ (змагання з Америкою), що містить кілька непоміжених інтересу паралелів, що ілюструють разливі американські контрасти, яким немає місця в радянській країні.

„Почалося змагання — говорить автор — змагання, що подібного йому не знає історія. Це не є змагання між народами, чи між країнами, або між материками. Це не є також конкурентна боротьба за дивіденди і відсотки. Два принципи, дві ідеї, що з них одна вже перестала бути такою, є партнерами цієї боротьби: капітал і труд“.

„Перше п'ятиріччя великого соціалістичного будівництва наполовину закінчено. Гігант простер поки лиш одну руку... Друге п'ятиріччя побачить вже іншу країну. Машини, фабрики, автомобілі, маєтки невиданих досі розмірів; все це належить гігантові; він простер вже другу руку і ступає вперед, і кожен крок його рівний десятиріччю... Третє п'ятиріччя принесе цифри, що означатимуть нову еру. цифри що поб'ють Америку...“ І далі: „Не може бути сумніву в тому, хто буде переможцем в цьому змаганні. Всі заміри проти переможця будуть безсильні. Ми повинні знати, що там, де колись буяла нагайка царського казака, повстає друга Америка... І та воля, що її розчаровані в Європі (die Euroräuden) шукали по той бік океану, лежить по той бік уральських гір. Воля трудящої людини, воля природи, воля творіння — вона на відрізу людської історії, який ми переживаємо. ніде не може бути більшою, ніж у Радянському Союзі. Вона ніде не може бути більшою, ніж по той бік Уралу, в Сибіру“.

Цими словами автор закінчує свій труд.

Ми обмежились викладом лише небагатьох окремих характеристик. Рясний матеріал — сторичний, географічний, етнографічний і статистичний — що ним насичена книга Отто Геллера, не міг, певна річ, знайти відбиття в короткій бібліографічній замітці.

Загалом можна сказати, що ця книга, відбиваючи в яскравій образній формі, в формі талановитого звіту про подорож, будівництво соціалізму у країні рад, повинна в значній мірі сприяти поширенню серед загалу західно-європейської людності правдивого уявлення про те грандіозне розгортання продукційних сил країни, що ним супроводиться процес здійснення п'ятирічного плану народно-господарського розвитку. Можна навіть висловити побажання, щоб ця книга була видана російською й українською мовою; її безперечно прочитали б з величезним інтересом широкі круги трудящих, що з неї зачерпнули б і багато нових і цікавих відомостей.

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА Х.Д.У.

№ 13518

62449

¹⁾Лена не має свого виходу до океану, бо крім того вона в багатьох місцях відмінна дельта її майже цілий рік покрита льодом; надто бурхливим бігом і має багато прорів.

Проф. Р. Я. Вейцман — Курс рахівництва, подвійна бухгалтерія та пристосування її до різних видів господарства — ціна 4 крб.

О. Ізюмов — Російсько-український словник, — видання четверте доповнене й виправлене за новим правописом — ціна 2 крб. 50 коп.

Популярна ветеринарна енциклопедія, склали профес. та ветлікарі, 416 стор. з малюнками в тексті — ціна 3 крб. 20 коп.

Н. А. Некрасов и В. Л. Кон — 7994 решения и ответы ко всем алгебраическим задачам и примерам сборника.

Н. А. Шапошникова и Н. К. Вальцева — часть первая 4636 задач, составлено по последнему изданию — цена 2 руб. 20 коп.

К. О. Ган — Решение всех геометрических задач на вычисления к сборнику Н. Рыбкина, часть I. Планиметрия — выпуск 1, задачи 1 — 468 прилож. атлас чертежей — издание 2, цена 1 руб. 40 коп.

К. О. Ган — выпуск II, задачи 469 — 850, приложение — атлас чертежей, издание 2-е — цена 2 руб. 75 коп.

Т. Шевченко — Кобзар з малюнками в тексті — ціна 50 коп.

Альбом портретів українських письменників-класиків з 20 великими портр. роботи художника Ю. Садиленка — ціна альбома 2 крб.

П. Тищенко — Ручне оброблення дерева: теслярство, столярство, 144 мал. — ціна 1 карб.

Д-р Славін — „Здорове життя“, лікарський poradnik. В книжці багато малюнків та докладно описано всі хвороби, їх лікування аптечними ліками, водою, сонцем, травами. У книжці вміщено розділ про полове життя, про лікарські трави та як їх збирати — ціна 2 крб.

Нова книжка лікаря Славина „Полове життя“. Ціна 1 крб. з пересилкою.

Вимагайте сільсько-господарську літературу зі всіх галузів знань

Замовлення надсилайте:

Київ, вул. Короленка, ч. 39, книжкеспед. „Вісті ВУЦВК“.

Книжки надсилаються негайно без завдатку післяплатою

